

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Modstandskampen 1940 - 45

1 · Februar 2004

Gestapofanger
Krigssejlere
Modstandsfolk

HORSERØD
FRØSLEV
DACHAU
HANNOVER-STÖCKEN
NEUENGAMME
SACHSENHAUSEN
STUTTHOF
BUCHENWALD
THERESIENSTADT
RAVENSBRÜCK

LANDSFORENINGEN
ERHVERVSHÆMMEDE
FRA FRIHEDSKAMPEN

Modstand - vist nytter det...

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger Krigssejlere Modstandsfolk

Landsforeningen Erhvervshæmmede fra Frihedskampen

Formand: Alfred Andersen, Bregnevej 7, 5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 59.

Næstformand: Mogens Henrik Nielsen, Nystedvej 14, 4000 Roskilde, tlf. 46 75 77 13.

Sekretær: Kaj Christensen, Sdr. Fasanvej 53, 4. th., 2000 Frederiksberg, tlf. 38 19 68 06.

Kasserer: Birthe Fuglsang, Strandbakkevej 28, 8250 Egå, tlf. 86 22 40 46.

Bestyrelse: Børge Juul Jensen, Lillegade 10', 8500 Grenå, tlf. 86 32 08 71.

Modstandskampens Bladudvalg

Formand: Alfred Andersen, Bregnevej 7, 5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 59.

Udvalg: Kaj Christensen, Birgit K. Fischermann, Dagmar Mørk Jensen, Anni Mørk.

Indlæg dækker ikke nødvendigvis foreningens eller redaktionens synspunkter.
(Eftertryk tilladt mod kildeangivelse)

Kammeraternes Hjælpefond

Selvejende institution, stiftet 1945

Forretningsudvalg:

Formand: Anna-Lise Clausen, Præstefælledvej 67, 2770 Kastrup. Tlf. 32 51 50 13

Næstformand: Mogens Dyre, Kærvej 14, 6400 Sønderborg. Tlf. 74 42 86 26

Sekretær: Aase Beck Eigenbroth, John F. Kennedys Plads 4, 9000 Aalborg. Tlf. 98 12 32 31.

Kasserer: Poul Brandt, Lerholm Vænge 33, 2610 Rødovre. Tlf. 36 41 33 24.

Giro: 1000 780

Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500 Værløse. Tlf. 44 48 56 74

Angående ophold i Kegnæs-huset, se bladets bagside.

Neuengamme Foreningens Rekreations- & Hjælpekasse til fordel for Frihedskampens Ofre

Adresse: Anna-Lise Clausen, Præstefælledvej 67, 2770 Kastrup, tlf. 32 51 50 13.

Midlerne fra salg af frimærker med overpris, til fordel for frihedskampens ofre og deres minde, udgivet i anledning af 40 års dagen – 4. maj 1985, uddeles til rekreationsformål eller -hjælp i særlige trangstilfælde. Beløb kan søges af danske statsborgere, der er – eller vil kunne anerkendes – i henhold til lov om erstatning til besættelsestidens ofre § 1a. Anmodning om ansøgningsskema sendes til ovenstående adresse.

ABONNEMENT, BLADREGNSKAB OG ANNONCER

Dagmar Mørk Jensen
Damms Teglgård 20, 1 th
6200 Aabenraa
Tlf./fax. 74 62 71 14 og
Tlf. 21 68 47 61
Giro 62 0 32 56

REDAKTION

Kaj Christensen
Sdr. Fasanvej 53, 4 th
2000 Frederiksberg
Tlf. 38 19 68 06
Ansvarshavende

Birgit Krasnik Fischermann
Gl. Vartov Vej 29, 2 tv
2900 Hellerup
Tlf. 39 62 83 55

TRYK

Fjerritslev Tryk A/S

TIL ABONNENTERNE

Bladet vil udkomme i månederne februar, april, juni, august og november.

Stof, der skal med i bladet, skal være inde på redaktionen den 1. i måneden umiddelbart før.

PRIS

125,00 kr. i 2004.

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger
Krigssejlere
Modstandsfolk

1. 2004

*Modstand -
vist nytter det...*

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger Krigssejlere Modstandsfolk

Organ for ERHVERVSHÆMMEDE
fra FRIHEDSKAMPEN 1940-45

Buchenwald-klubben
Dachau-klubben
Landsforeningen Erhvervshæmmede fra Frihedskampen
Landsforeningen af Gestapofanger fra Besættelsen
Hannover-Stöcken-gruppen
Horserød-Foreningen
Landsforeningen af kz-fanger fra Neuengamme
Sachsenhausen-foreningen
Stutthof-foreningen
Theresienstadt-foreningen
Krigssejlerne

Nr. 1

2004

10. årgang

Mindelunden - juleaften

Tale ved mindehøjtidelighed i Mindelunden, Ryvangen den 24. december 2003.

*Drenge, I Drenge, som døde
I tændte for Danmark i dybeste Mulm,
en lysende Morgenrøde.*

Dette stærke digt findes to steder her i Mindelunden. Dels på foden af Axel Poulsens statue af moderen med sin døde søn i armene og dels på mindepladen ved henrettelsespladsen. Digtet blev skrevet af digterpræsten Kaj Munk til de danske soldater, der faldt den 9. april. Men det kunne lige så godt være skrevet til de mange, som er begravet her, eller som man har opsat mindetavler for. På denne juleaften er vi samlet for at mindes, for at sige tak. Hvert år siden krigens afslutning er vi mange, der juleaften samles ved mindesmærker landet over for at lade tankerne gå tilbage til den tid, til de kammerater, som ikke kom hjem fra de tyske lejre, til de mange som døde foran en tysk peleton eller til alle dem, som omkom ved et skibsforslis.

Mange kom gennem krigen med skader for livet, ar på sjælen og må i dag lide fysisk og psykisk på grund af de oplevelser, de havde.

Vi kommer aldrig over den tid. Den har givet vores liv perspektiv - vi vil ikke undvære den, den vil følge os til vores sidste dag.

Når vi går rundt blandt gravene, langs med mindemuren i pergolaen eller i Rotunden og ser de mange navne, dukker minderne frem om de mennesker, der er nævnt. Nogle har vi måske kendt, andre har vi hørt om, læst om.

Mange mennesker har efter krigen skrevet om deres oplevelser; men de, der ligger her, nåede det ikke. Vi har deres afskedsbreve, som fortæller om dyb smerte, om en længsel efter deres kære, at de selv i afskedens svære stund prøver at trøste familien og vennerne. Én skriver i sit afskedsbrev: I må ikke sørge, I skal huske, at der må være nogle, der falder i en krig. - En anden af de unge, som ligger her, Chr. Ulrik Hansen, skriver i et af sine breve fra fængslet til vennerne: Når man som jeg er ung og elsker livet, er det tungt at sige farvel. Tungt at sige farvel til den pige, man holder af, de kære derhjemme og vennerne. Det er tungt, men langt fra meningsløst. For

at et folk skal kunne leve, må nødvendigvis nogen kunne dø.

Chr. Ulrik Hansens breve var som mange andre afskedsbreve præget af hans kristne tro.

Kaj Munk deltog i kampen på sin måde. Ikke med geværet i hånd, men med pennen, og han kom med sine digte, skuespil, artikler og foredrag til at betyde meget for mange - også for Chr. Ulrik Hansen, som besøgte Kaj Munk kort før jul 1943 for at få ham til at rejse til Sverige, men Kaj Munk afslø, hans plads var i det kæmpende Danmark, og hans sidste ord til Chr. Ulrik Hansen var: Gud i Vold!

Vi har mange gange stået ved en grav og sunget Chr. Richardts salme »Altid frejdig når du går.« Når vi kommer til det sidste vers, sænker vi fanen. Den sidste linie lyder: »Da er livet ej så svært, døden ikke heller.« Jeg tror ikke, at døden har været let for de unge, som stod foran de tyske geværer, men de gjorde dét, de syntes de skulle. Det, der var nødvendigt. De fortrød ikke.

I dag er der mange mennesker, også historikere, som ikke forstår den ind-

stilling, men som mener, ligesom mange politikere gjorde under og efter besættelsen, at det vigtigste var at slippe så billigt som muligt gennem krigen - med så få ofre som muligt. At kampen var unødvendig. Man handlede ud fra en materiel nyttemoral. Statsministeren kaldte den 29. august samarbejdspolitikken for forkastelig, at nok havde den reddet Danmark gennem krigen, men at danskerne

ved at indrette sig så let på tysk herredømme i Europa tog skade på deres sjæl. Hvis resten af Europa havde tænkt på samme måde, ville Hitler have vundet krigen.

De unge, som ligger her, tænkte anderledes, for dem drejede det sig også om noget så uåndgribeligt som stolthed og værdighed. Og de var med deres indsats med til, at Danmark efter krigen kunne stå frem ved de alliere-

des side.

Jeg føler det som et privilegium at få lov til at stå på dette sted og sige tak til de mange, som ofrede deres liv, for at vi kunne få lov til at leve, de ofrede det bedste de havde, livet.

Til slut vil jeg ønske alle - Glædelig Jul.

Mogens Henrik Nielsen.

Mine oplevelser omkring den 29. august 1943

Fortsat fra sidste nummer

Vi besluttede at se nærmere på forholdene og så forsøge at komme over efter midnat. Vi var på en rekognoscering langs kysten for at se efter en båd, som kunne bruges, dem var der imidlertid ingen at finde af undtagen ved selve anløbshavnen i »Ålsgård«, hvor nogle danske politibetjente holdt vagt. Vi vovede os i snak med dem for at høre nyt. De fortalte os, at tyskerne havde inddraget alle fartøjer, de fleste til Kronborg og Helsingør og resten, som her ved anløbsstedet, stod betjentene inde for bådene overfor tyskerne med deres liv. Vi forhørte os også om, hvorfor de ikke var taget til Sverige, inden de herskende forhold. Vi fik den forståelse, at de var af den overbevisning, at de kunne udrette mere ved at forrette tjeneste for tyskerne, hvilket de jo til dels gjorde i forvejen, ved at arrestere danske sabotører, når de blev kaldt ud til sabotageaktioner. I visse tilfælde forsinkede de dog deres udrykninger til fordel for sabotørerne, men det skete også, at de greb ind på uheldige tidspunkter, til skade for aktionerne. Nå, vi udså os en båd, som vi mente, det ville være muligt at tage yderst ved anløbsbroen om natten uden at posten ville bemærke det ved nattetide. Der var blot ingen årer, så vi trak os tilbage op til bebyggelsen længere ude på kysten for der ved husene at stjæle et par årer. Det lykkedes også, og vi forholdt os i ro til kl. ca. 2 nat, hvor vi i ly af mørket sneg os ned til stranden med et par årer, vi havde ta-

get ved et af fiskerhusene. Alt var roligt, bortset fra lyskasterne, der med mellemrum kastede deres skarpe kegler ned over vandet oppe fra Kronborgs gamle fæstningstårne, og ovre på svenskekysten strålede lysene forjættende og fristende over sundet til det mørklagte Danmark, hvor nu de grønne gjorde deres til at gøre livet uudholdeligt.

Ved kysten gik min kammerat (soldatens nr.: 8) ud i vandet et stykke før anløbsbroen så lydløst som muligt for at svømme ud til den båd, vi om eftermiddagen havde udset os. Jeg skulle fra land søge at dække ham, bevæbnet med et par håndbomber som eventuelt skulle kastes ind i land for om muligt at aflede opmærksomheden fra, hvad der foregik ude ved anløbsbroen. Dette skulle jeg gøre, såfremt jeg anså det for formålstjenligt i en given situation, hvor vi måske kunne få et forspring ved den afsløring af vort flugtforsøg, vi anså for at være mest sandsynlig. Natten var meget lys, men dette til trods mistede jeg alligevel hurtigt kontakten med »8«, mens jeg i strandkantens sten og buskads nærmede mig anløbsbroen, men pludselig kunne jeg se den patruljerende politivagt, og samtidig fik jeg den tanke, at det var bedst, om jeg gik lige frem ad broen for at aflede hans opmærksomhed fra »8« derude. Måske ville det være muligt at afvæbne ham, før han fik tilkaldt hjælp fra sine kollegaer i vagtskuret. Jeg var lige ud for den lange anløbsbro og gik nu fuldt oprejst ud på broen. I det samme kom der endnu en vagt ud fra vagtuset. Han lyste ud over enden af broen med en kraftig lygte, samtidig med at hans kollega

råbte »hvem der?« ud over vandet. Jeg tog hurtigt en håndbombe for at kaste den bagud mod land, da jeg i samme øjeblik kunne høre den kendte lyd, som fortalte mig, at der blev taget ladegreb på maskinpistolen. »8« var altså afsløret. I stedet for som aftalt nu at kaste håndbomben, satte jeg i løb frem på broen for at give mig til kende, da det pludselig slog mig, at en eksplosion fra håndbomben måske ville få vagten til at affyre en salve mod »8« derude, som ville være prisgivet. Nu blev de to vagter klar over min tilstedeværelse ved det spektakel mit løb på broen frembragte, og nu var vi begge afsløret, uden at det kom til yderligere episoder. Vi blev ført med ind i vagtstuen, hvorfra der var kommet endnu et par mand ud, som følge af den megen uro. Vi blev straks genkendt som værende de, der havde været der om eftermiddagen. Vi måtte nu fortælle, at vi var danske soldater, og vi ville grundet forholdene søge at komme til Sverige, om de ville lade os gå, eventuelt hjælpe os over. Det blev der nu ikke tale om, dertil havde de en noget forkert indstilling. Derfor ringede de straks til deres overordnede og fortalte om episoden samt forespurgte, hvad de skulle stille op med os? Det varede ikke længe, før der kom en overordnet til stede og forhørte os, hvorefter vi blev taget med til badhotellet Sevilla, som politiet havde fået stillet til rådighed af tyskerne, efter at disse havde besat politistationen. Dette var nu skyndsomt blevet indrettet som politikaserne, og her blev vi beordret til sengs i de sene nattetimer. lidt ærgerlige over vores mislykkede flugtforsøg. »8« var dog tilfreds med at komme af sit

gennemvåde kluns, egentlig det eneste gode ved vores nuværende situation.

Vi hørte siden, at tyskerne havde observeret, at der havde været noget på færde ved anløbsstedet og havde sendt en patrulje derud, men vi hørte dog ikke yderligere derfra. Næste dags formiddag blev vi i bil kørt til Skodsborg, hvor vi fik ordre til at melde os til den tyske kommandant. Vi blev afleveret til den tyske vagt, og det er mildt sagt, at vi var lidt beklemte, da vi blev ført over voldgraven. Vi opgav nu at være danske soldater fra Holbæk, men vi havde haft orlov, og grundet tyskernes pludselige overtagelse af alle garnisoner m.m. var det ikke muligt for os at komme tilbage. Vi havde hørt, at vi skulle melde os, og her var vi altså. Vi fik vore nr. og afdeling, samt navne ført til protokol og blev så ført over i en afdeling, hvor der opholdt sig en del danske marinesoldater. Det var ikke lykkedes dem at slippe over sundet, men deres skib var nu på bunden af havnen. Det havde de da nået at udrette, vi var nu alle at betragte som tyskernes fanger. Tilmed et historisk sted, her hvor Holger Danske engang sad med skægget vokset fast til bordet. Vi fik dog om dagen lov at færdes nogenlunde frit inden for voldene, men fik også lejlighed til at se tyskernes panik, når der blev blæst luftalarm. Der var på det tidspunkt næsten hver nat store overflyvninger, og der blev fyret voldsomt fra flakskytsset, dog uden resultat, idet de engelske flyvere holdt sig i forsvarlig højde. Nogle dage efter vores ankomst blev vi en formiddag kaldt ned i slotsgården, hvor en tysk officer talte eller nærmest råbte til os. Hvad han sagde, forstod jeg ikke, da jeg aldrig havde lært tysk, men da det blev oversat, viste det sig, at en af vore befalingsmænd trods æresord var flygtet, og det ville igen betyde, at vi ville blive betragtet som gidsler, såfremt det gentog sig. Vi hørte senere, at det var en kaptajn-løjtnant, der var svømmet over sundet fra Holbæk Badehotel, hvor en del officerer var blevet interneret. Den tyske officer, der nu nærmest stod og råbte til os om brud på ære, tænkte nok ikke på, at de selv var de første til at bryde alle aftaler og løfter, da de trængte ind over landets grænser, på trods af en ikke angrebspagt med landet. Iøvrigt var det noget af en bedrift at svømme over sundet, idet der går en stærk strøm på dette sted, og der kræves en meget stærk konstitution og udholdenhed for at klare turen. Der havde også været en afdrift på ca. 3 km. før det lykkedes at komme i land. Vi oplevede også, at danske soldater vendte tilbage fra Sverige i disse

dage. Det var bl.a. den senere så kendte storløber Niels Holst Sørensen, der havde deltaget i atletiklandskamp i Sverige. Han, der var udgået fra kornetskolle på Kronborg, blev nu interneret sammen med os andre. Vi kunne ikke andet end tænke, at det skulle ikke være faldet os ind i den nuværende situation, at vende frivilligt tilbage, men de havde ikke været fuldt klar over situationen. Vi fik nu tiden slået ihjel, bl.a. med løbetræning inden for Kronborgs tykke mure.

Søndag formiddag blev vi af tyske vagtposter ført til gudstjeneste i Slotskirken, og det var ikke så lidt tankevækkende for os nu at sidde som fanger i de kirkestole, hvor tidligere andre fanger havde siddet. Det var nu blot århundreder siden, men historien gentog sig nu atter.

Efter ca. 10 døgn på Kronborg, blev vi ført til »Sandholmlejren«, hvor bl.a. livgarden også var interneret. Der kom vi nu til at tilbringe et par måneder i uvished om, hvad der skulle ske med os. Der gik længere tid stærke rygter om, at vi skulle sendes til Tyskland og indsættes i afdelingen på fronten, men ca. 15. oktober blev næsten alle menige hjemsendt, og ved novembertide også de fleste af officererne, dog mod at melde sig jævnligt hos den stedlige tyske kommandant. Jeg husker tydeligt, da vi marcherede til stationen i Hillerød, hvordan poster fra Schalburgkorpset var udsat på hele ruten. De blev jo udannet på det nærliggende Schalburggods, skænket af von Schalburg til formålet. Det senere så forhadte korps, der var med til at terrorisere hele landet. Jeg vendte nu hjem til Vestjylland, bitter over ikke at have fået lejlighed til som soldat at udrette noget mere mod besættelsesmagten, og dog mødte vi en sympati fra befolkningen som var overvældende, da vi mødte på soldaterhjemmet i Holbæk for at hente vores ejendele, som var opbevaret der. Det var for os, der var vant til en garnisonsbys tilsyneladende negative indstilling over for soldater, noget helt uvant. Senere forstod vi dog mere, hvad den 29. august 1943 havde betydet for befolkningen i hele Danmark og ikke mindst, hvad denne dato kom til at betyde for Danmark i udlandets betragtning af os. Den blev det endelige brud med den tyske besættelsesmagt. Danmarks NEJ til undertrykkelse og terror, uden hvilken vi ikke kunne påregne os den frie verdens hjælp til friheden. Under interneringen i Sandholmlejren fik jeg forbindelse med en enkelt af mine kammerater fra 2. Eskadrille, han var

også på egen hånd søgt væk fra kaserne, før tyskerne var kommet, men blev taget af en tysk patrulje i premierløjtnantens hjem. Han berettede om, at nogle af vore, der havde vagten ved et af depoterne i Dragerup ved Lyndbyværket, først var blevet interneret et døgn senere. De havde i mellemtiden taget af forsyningerne og læsset på en vogn, hvorefter der havde været almindelig udlevering til alle beboere der på egnen. En del af disse forsyninger fik vi nu sendt til mit hjem i Jylland, og de indgik senere i modstandsbevægelsens beholdninger og anvendtes i modstandskampen. Jeg var ikke tilfreds med vores indsats, for den skændsel som jeg mente den 9. april var. Der kunne være udrettet meget mere, som kunne have ændret meget i den senere udvikling, hvis de, der havde ansvaret for landets sikkerhed, i tide havde sørget for en ordentlig udbygning af forsvaret, kunne det helt have ændret forholdene for vores nabo Norge. Den 9. april og 29. august viste også, at det ikke var den danske soldat, der var noget i vejen med, han kæmpede modigt, hvor det kom til kamp, men overmagten var altovervældende, og vi fik ikke lov at kæmpe videre. Jeg søgte straks kontakt med modstandsbevægelsen på min hjemegn, for jeg følte mig stadig som soldat og ville være med til at rense Danmark for den vanære, vi var kommet i over for det fri og kæmpende Europa. Men der gik kun godt et halvt år, før jeg igen blev taget af tyskerne. Denne gang af det så berygtede Gestapo, og det førte til, at jeg kom i fængsler og lejre, først her i landet, i Esbjerg, Kolding, Vestre Fængsel, Horsørød og Frøslevlejren, hvorfra jeg blev deporteret til de så berygtede koncentrationslejre i Tyskland. Men det er en meget længere historie, den har jeg berettet om i min bog »På døds-march gennem Hitlers Tyskland«.

Hans S. Bruun

Rettelse

I læserbrevet side 26 blad nr. 5 november 2003 om likvideringen af Poul Meyer var - ved en beklagelig fejltagelse - navnet på indsenderen ikke med. Der var hr. Henning Groth. Undskyld.

Red.

Pilgrimsrejse

Pilgrimsrejse Erhvervshæmmede Fredericia afd. Fra den 13/9 til den 18/9 2003

Lørdag den 13.: Efter at bussen var pakket, kørte vi syd på for at samle op i Kolding, og til Christiansfeld for at få morgenbrød med til formiddagskaffe. Herefter til Aabenraa for at samle de sidste op. Turen gik nu ned ad autobanen. Efter 1½ times kørsel holdt vi rast, så vi kunne få vores rundstykker. Herefter fortsatte vi ned over Hamburg, Hildesheim og Kassel til vort overnatningshotel »Hattenberg« i Kirchheim, hvor vi blev indlogeret og fik en god middag. Herefter kunne hver enkelt gå sig en aftentur.

Søndag den 14: Efter en god søvn og morgenmad blev bussen pakket, og vi fortsatte igen ned ad autobanen, forbi Giessen og Frankfurt til Rüdesheim, hvor vi var så tidligt, at vi tog kaffe nede ved Rhein, inden vi kørte hen til vort hotel i Assmannshausen »Hotel Mohren«, hvor vi blev indlogeret efter vi havde fået en dejlig frokost, en god dansk frokost. Søndag eftermiddag kørte vi en tur til Niederwald Denkmal, det store monument, hvor vi gik og nød den pragtfulde udsigt over landskabet. Herefter tog vi svævebanen ned til Rüdesheim, hvor bussen stod og ventede på os for at blive kørt til hotellet.

St. Hildegardis Kloster, hvor vi ser flg.: Karna, Vera, Else, Nete og – med kasketten på sned – Jejse. Foto: H.J. Dahlhus.

Mandag den 15.: Efter en god nattesøvn (og jernbanelarm) fik vi morgenmad. Derefter kørte vi op til St. Hildegardis Kloster Benediktinerordenen. Vi brugte et par timer og var inde i kirken for at se de herligheder der var,

og overværede deres middagsbøn. Jeg vil tro de fremstiller vin - der var store vinmarker omkring klosteret. Herefter kørte vi tilbage til hotellet for at få frokost. Om eftermiddagen sejltur på Rhein fra Assmannshausen op ad Rhinen. Forbi Ruine Nollig, Kaub, til Loreley hvor bussen ventede ved havnen. Vi kørte op til Loreleyklippen, en pragtfuld udsigt der oppe fra nedover Rhein og det flade landskab som ligger foroven af klipperne. Efter at have betragtet dette kørte vi tilbage til hotellet efter en god dag. Om aftenen kørte vi ind til Rüdesheim for at se på »nattelivet«, men var på hotellet igen ved ellevetiden.

Tirsdag den 16.: Efter morgenmadden skulle vi på en tur langs Rhein. Vi fulgte landevejen langs Rhein, passerede byerne Lorch, Kaub, Loreley, til Koblenz, byen hvor Rhinen mødes. Vi var oppe at se borgen Ehrenbreitstein, et kæmpebygningsværk. Vi nød udsigten der oppe fra ned over byen Koblenz. Vi kørte så til Rasteplass Mosel, hvor vi fik frokost, som vi havde med fra hotellet, en rigtig dejlig frokost. Vi kørte så syd over, til vi kom til Zell, som ligger ved Mosel. Vi fulgte Mosel til Bernkastel-Kues, hvor vi var til smagsprøve hos en vinky-

Frokostpause i det fri med de deltagere vi kan se: Herluf, Gerda, Vera og Johannes. Foto: J.H. Dahlhus.

per. Efter smagsprøve og eftermiddagskaffe gik turen hjemover til vort hotel efter en herlig dagtur.

Onsdag den 17.: Efter morgenmaden og bussen var pakket gik turen nord over Frankfurt, Giesen, Alsfeld til Kirchheim, hvor vi fik frokost. Efter frokosten fortsatte vi nord på langs floden Weser forbi byerne Høster, Stahle, Bodebwerder til Lugde til overnatning på vort Hotel Sonnenhof. Efter vi havde fået vores værelser og fået andet tøj på, var der middag med kammeratligt samvær.

Torsdag den 18.: Efter morgenmad og bussen pakket gik turen til rottefængerbyen Hameln. Vi havde en times tid i en meget smuk by med gamle bygninger. Herefter gik turen henover Hannover til Neuengamme, hvor Jens lagde kransen ved det store mindesmærke. Herefter kørte vi ned til krematoriet hvor Dagmar Mørk holdt en rørende mindetale, hvorefter Hans Bøjlund lagde krans. Herefter gik turen mod Danmark. Efter 6 gode og dejlige dage med sol og varme siger vi deltagere tak for en rigtig god tur.

På deltagernes vegne

H.J. Dahlhus

Sentenser

Der er megen forsvindingskunst, men ansvarets forsvindingskunst er efterhånden blevet mange myndigheders mindste kunst.

Kaj Christensen

Når æren og egen interesse kolliderer, vælger en gentleman uden betænkning æren. Han handler smukt hellere end snedigt.

R.N. Coudenhove-Kalergi

Når det gælder prøvelser, er modet givet dig som hjælp. Gælder det at udholde en krænkelse, sagtmodigheden.

Epiktet

Unormalt er det menneske, der aldrig skifter mening.

A. Barthélemy

»Sikke en fest«

Festudvalgets formand Hans Jørgen Dahlhus. Foto: KC

Hos os får vi meget post, ikke altid lige interessant.

Men en dag dukkede der en invitation ind af den slidte brevkasse.

»Kom til 25 års jubilæum. Fredericia afd. af Erhvervshæmmede fra Frihedskampen festligholder dagen, lørdag den 18. oktober 03, og hvor generøst med overnatning.«

Så om morgenen - nåh ja morgen - alle kender vel redaktørens morgenstund, men vi fik da hanket op i

hinandens dårligdomme og kom af sted i vores lille »kummefryser«, som et kvikt familiemedlem har døbt vores bil.

Ankom til Hejse Kro i rimelig god tid og fik anvist det i forvejen bestilte værelse.

Så os lidt omkring på stedet og alt indikerede, at her var der bare check på, at der skulle holdes en veltilrettelagt fest om aftenen.

Kl. 17 mødte vi resten af deltagerne,

Et af de smukke broderede bordkort. Foto: KC

Lilly Staub var også med. Lilly Staubs mand var 1. formand for SEF. »Godt gået Lilly«. Foto: KC

Fredericia kommune var repræsenteret ved socialudvalgsformand Henning Due Lorenzen. Foto: KC

alle festklædte både i tøj og humør. Minsandt om vi ikke også fik glæden ved at møde en veloplagt Lilly Staub, der fyldte 93 dagen efter. Herligt at gense dig.

Velkomstdrink, derefter budt til det meget smukke bord med broderede bordkort til hver enkelt deltager, utrolig flot stykke arbejde.

Fanerne blev ført ind, og Jejse fik ordet. Han bød alle velkommen og rettede en særlig velkomst til socialudvalgsformanden m. frue.

Han bad om et øjeblik stilhed for at mindes de kammerater, som ikke er mere.

Fredericia kommune med borgmesteren i spidsen er meget interesseret og velvilligt indstillede over for foreningen af gamle modstandsfolk - andre byledelser kunne virkelig lære noget af Fredericia.

Toastmaster Vera klarede sit hverv med glans, en dame med personlighed og myndig fremtræden.

Vi nød alle den udsøgte middag med diverse vine til.

Flere havde ordet med mange »roser« til arrangørerne, min fulde tilslutning.

Så var der underholdning, den lokale trio kunne lige ramme alle de

kendte revymelodier, vi kunne synge med på.

Så blev der spillet op til dans og trods mange stive ben blev der danset en del - særlig Jejse var flittig danser - forelskelse er nu livsbekræftende - ikke Jejse?

Tak for en herlig aften.

Minna Dahl

Kaj Eilertsen holder en »sprudlende« tale for damerne. Foto: KC

Underholdning var der også. Den lokale trio Lisbeth, Egon og ved klaveret Mogens Olsen. Han kom ikke med på billedet. Foto: KC

RUNDE DAGE

Sendes til Dagmar Mørk Jensen,
Damms Teglgård 20, 1.th.
6200 Aabenraa
Telefon og fax 74 62 71 14

12. januar

Anne Grethe Welling Ingemann,
70 år,
Tøjhushavevej 4, 1.
8900 Randers

18. januar

Tove Nielsen, 80 år
Birkevej 9
3390 Hundested

31. januar

Kurt Blauenfeldt, 85 år,
Mosevej 15 B
3500 Værløse

14. februar

Erik Albertsen, 80 år
Willemoesgade 15
5960 Marstal

18 februar

Anders Amstrup, 85 år
Oscar Bruns Vej 2 A, 1.th.
3050 Humlebæk

21 februar

Ole Klinge Madsen, 80 år
Strubjerg 50 B
9400 Nørresundby

Herman Kornum, 85 år

Skipper Clement
Runddyssen 289
9230 Svenstrup

28. februar

Ernst Nielsen, 80 år
Sofielunden 14
2600 Glostrup
Bortrejst på dagen

Oda Viereck, 85 år

Vesterå 28 D
9000 Aalborg

1. marts

Kajus Pedersen, 80 år
Nybrogade 2
9000 Aalborg

4. marts

Edith Hansen, 80 år
Strandvejen 227, st.mf.
2920 Charlottenlund

10. marts

Børge Thomsen, 80 år
Bernstorffsgade 26
9000 Aalborg

12. marts

Lili Fusager, 80 år
Solvangsvej 4
9000 Aalborg

16. marts

Johannes Jørgensen, 80 år
Frederiksdalsvej 81
2830 Virum
(Dachau 142.601)

18. marts

Edvard Reyke, 85 år,
Humlebækgade 19, 4.
2200 København N

23. marts

Hans F. Hansen, 85 år
Havnen 5
4700 Næstved
(Dachau 142.xxx)

28. marts

Signe Thomsen, 85 år
F. Obelsvej 18
9000 Aalborg

Aksel Bang, 85 år

Tjørnevej 2
3250 Gilleleje
(Dachau 142.560)

31. marts

Erik K. Nielsen, 80 år
Rødkildevej 40
2400 København K

3. april

Hugo Hansen, 80 år
Nørrebro Runddel 178
5220 Odense SØ

6. april

Axel Malmberg, 85 år
»Gammelgården«
Egerisvej 78
7800 Skive
(141.667)

10. april

Per Sørensen, 75 år
Parkvej 14,4.
3630 Jægerspris

Kaj Korreborg, 80 år

Jægervænget 21, st.
7100 Vejle

15. april

Svend G. Petersen, 80 år
Fasanvej 78
9700 Brønderslev

Tillykke

til alle fødslerne...

Især de, der får en forsinket lykønsking, men når jeg ikke - og især ikke rettidigt - får at vide, at en dato skal optages på siden med »Runde Dage«, så er det, at den slags sker... desværre. Husk nu alle at tænke på dem, der kan fejre en rund dag i 2004. Af og til sker der også andre fejl - så som at Lykke Finderup bliver kaldt Olesen i november-bladet - undskyld.

*Med venlig hilsen
Anni Mørk*

Sentenser

*Du har et æg
og jeg har et æg
vi bytter.
Så har jeg stadig ét æg,
det har du også.*

*Du har en idé
og jeg har en idé
vi bytter.
pludselig har jeg to ideer
det har du også.*

*Sådan er vi blevet
dobbelt så rige på ideer
blot ved at bytte med hinanden
Kinesisk ordsprog*

*Hvem bedømmer, hvad der er tro
eller vantro?
Tro på noget kan være rigtigt eller
forkert.
Aldrig vantro.*

Kaj Christensen

*Mennesker, der taler meget, foretager
sig ofte mindst.*

Kaj Christensen

*Nogen har behov for at tro på noget.
Noget, som nødvendigvis ikke er
rigtigt.
De har blot behov for at tro.*

Kaj Christensen

KZ-Gedenkstätte Neuengamme

Rundbrief zum Jahresende an die ehemaligen Häftlinge des KZ Neuengamme, ihre Hinterbliebenen und Angehörigen und den Freundeskreis der Gedenkstätte

Sehr geehrte Damen und Herren, liebe Freunde der Gedenkstättenarbeit!

Wiederum neigt sich ein Jahr dem Ende zu, das für unsere Gedenkstätte und die Erinnerung an die Opfer des KZ Neuengamme von herausragender Bedeutung war.

Wie vereinbart, stellte der Hamburger Senat zum 30. Juni 2003 nach nahezu 55 Jahren den Gefängnisbetrieb am Ort des ehemaligen Häftlingslagers ein und übergab der Gedenkstätte das historische Lagergelände mit den zahlreichen noch erhaltenen KZ-Gebäuden. Bei der Feierstunde bedauerte Justizsenator Dr. Roger Kusch, dass in den Jahrzehnten seit Kriegsende die politisch Verantwortlichen in Hamburg sich nicht ernsthaft genug damit beschäftigt haben, "dass aus dem Ort des Schreckens nur ein Ort des Gedenkens werden durfte". Und er fügte hinzu: "Für die viele verlorene Zeit entschuldige ich mich im Namen des Senats der Freien und Hansestadt Hamburg bei den Opfern des KZ Neuengamme."

Zwei Monate später, am 6. September 2003 und damit genau 55 Jahre nach der Gefängnisöffnung, kamen auf Einladung der Amicale Internationale mehrere Hundert ehemalige Häftlinge, Angehörige und Hinterbliebene aus zwölf europäischen Staaten auf dem einstigen Appellplatz zusammen, um unter der Losung "Neuengamme enfin libéré" den Erfolg ihres jahrzehntelangen Kampfes um die Würde dieses historischen Ortes zu begehen.

Die Arbeiten zur umfassenden Neugestaltung der Gedenkstätte, die auf der Grundlage der unter Bürgermeister Dr. Henning Voscherau 1993 verabschiedeten Kommissionsempfehlungen erfolgen, konnten nunmehr in vollem Umfang in Angriff genommen werden. Inzwischen sind die Gefängnisbauten aus der Nachkriegszeit abgerissen und die ersten Freilegungen zur Kenntlichmachung der einstigen Lagertopographie erfolgt. Die Baumassnahmen an den schon vorzeitig übergebenen Gebäudekomplexen des früheren SS-Garagenhofes und des Klinkerwerk-Verwaltungs-

gebäudes sowie diverse konservatorische Arbeiten im Bereich der Aussenanlagen sind ebenfalls bereits abgeschlossen. Am westlichen Steinhaus, das 1944/45 die Häftlingsblöcke 1-4 beherbergte und das mit Archiv- und Gruppenräumen als Studienzentrum hergerichtet wird, finden gegenwärtig umfangreiche Sanierungsarbeiten statt.

Dank der gesicherten Finanzierung – die deutsche Bundesregierung und das Land Hamburg stellen gemeinsam 13,7 Millionen Euro zur Verfügung – und des zügigen Baufortschritts gehen wir davon aus, dass die Eröffnung des geplanten Ausstellungs-, Begegnungs- und Studienzentrums am Ort des ehemaligen Häftlingslagers wie geplant zum 60. Jahrestag der Befreiung im Mai 2005 erfolgen kann.

Auch die Arbeiten für die geplanten neuen Dauerausstellungen zur Geschichte des KZ Neuengamme, der Aussenlager und der Nachgeschichte (Steinhaus II) sowie zur KZ-Zwangsarbeit in der Rüstungsproduktion (Nordwestflügel der Walther-Werke), zur Klinkerproduktion (Ostflügel des Klinkerwerkes) und zum SS-Personal im KZ Neuengamme (S-Garagen) kommen dank für diesen Zweck vorübergehend deutlich verstärkten Teams engagierter Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter unter der Leitung von Dr. Insa Eschebach, Dr. Christl Wickert und PD Dr. Hermann Kaienburg sichtbar voran. Diesem Team steht der im September 2002 von der Kultursenatorin Dr. Dana Horaková berufene Fachbeirat aus Repräsentanten der Amicale Internationale und Wissenschaftlern (Sprecher: Prof. Dr. Axel Schildt) hilfreich zur Seite.

Um den Prozess der Neugestaltung, die Planungsfortschritte und Detailkonzepte der interessierten Fachöffentlichkeit zugänglich zu machen, hat Andreas Ehresmann für die Gedenkstätte eine den gesamten Umgestaltungsprozess begleitende Sonderausstellung "Die Neugestaltung der KZ-Gedenkstätte Neuengamme - Entwürfe - Skizzen - Massnahmen" erarbeitet, die seit dem 6. März 2003 für zwei Jahre im jetzigen Ausstellungsgebäude zu sehen ist. Dem gleichen Zweck dient die Herausgabe einer kleinen Schriftenreihe, der "Werkhefte zur Neugestaltung der KZ-Gedenkstätte

Neuengamme", deren erste drei Hefte die Ausstellungskonzepte der zukünftigen Hauptausstellung, der Ergänzungsausstellung zur SS und die Baugeschichte der beiden grossen Steinhäuser behandeln und bei uns bezogen werden können.

Neben den Baumassnahmen und Ausstellungsvorbereitungen hat die Gedenkstätte ihre anderen Aktivitäten auch im zurückliegenden Jahr unvermindert fortführen können. Die Anfang des Jahres im Hamburger Rathaus auf Einladung der Bürgerschaftspräsidentin gezeigte Ausstellung "Kola-Fu" – Ein Ort der Willkür und Gewalt. Zur Geschichte des Konzentrationslagers und der Strafanstalten Fuhlsbüttel 1933-1945 stiess auf grosse öffentliche Resonanz. Zum 70. Jahrestag der Errichtung des KZ Fuhlsbüttel am 4. Sept. 2003 konnte in unserer Aussenstelle im Torhaus Fuhlsbüttel in zeitgemässer Form auch eine neue, von Herbert Diercks erarbeitete Dauerausstellung eröffnet werden, die das Informationsangebot vor Ort deutlich ausweitet.

Die Tradition der Rathausausstellungen zum Gedenktag für die Opfer des Nationalsozialismus wird mit einer Ausstellung zu den Hamburger Frauenaussenlagern des KZ Neuengamme fortgeführt, deren Eröffnung am 23. Januar 2004 im Rathaus stattfindet.

Wiederum fanden zahlreiche auswärtige Aktivitäten statt. Grosse Aufmerksamkeit fand die Präsentation unserer Wanderausstellung "Ein KZ wird geräumt" vom 27. April bis 30. Mai 2003 im Bremer Rathaus, vor allem auf Grund der von der dortigen Landeszentrale für politische Bildung in Zusammenarbeit mit zahlreichen Initiativen aus dem Raum Bremen erarbeiteten lokalen Ergänzungen und eines umfangreichen Begleitprogrammes.

Unter den neuen Veröffentlichungen sei besonders die von uns in Zusammenarbeit mit der Landeszentrale für politische Bildung herausgegebene Dokumentation "Gedenkstätten in Hamburg. Ein Wegweiser zu Stätten der Erinnerung an die Jahre 1933-1945" genannt, die bereits wenige Monate nach Drucklegung im Juni 2003 in 2. Auflage erscheinen konnte. Kurz vor der Veröffentlichung steht der Band 8 unseres Jahrbuchs

»Beiträge zur Geschichte der nationalsozialistischen Verfolgung in Norddeutschland“, der sich unter dem Titel "Zwangsarbeit und Gesellschaft" mit Aspekten des Arbeitseinsatzes in den verschiedenen Lagertypen und seiner Einbindung in die nationalsozialistische Kriegswirtschaft auseinandersetzt.

Verbunden mit den besten Wünschen für das Jahr 2004 grüsst Sie herzlich, Ihr

*Dr. Detlef Garbe
im Namen aller Mitarbeiterinnen und
Mitarbeiter der KZ-Gedenkstätte
Neuengamme*

Vi har – undtagelsesvis – modtaget en artikel om Neuengamme på originalsproget.

Red.

Notits

Den livlige kontakt i forbindelse med erstatningssagerne har forstærket indtrykket af, at en af senfølgerne for mange KZ-fanger har været, at de glemmer at føle sult, fordi stofskiftet af overlevelseshold har været på lavt blus. Det retter sig åbenbart ikke i alle tilfælde.

Desuden viser det sig, at lange sultperioder ud over det også har givet vitaminmangel, undertiden kronisk, og at dette er årsag til, at mange har meget sarte blodkar.

Ingen af delene er nutidens læger opmærksomme på, og da det var aktuelt for fangerne, vidste man det ikke, men det ville være ønskeligt, om de dyrekøbte erfaringer kunne formidles til flest mulige læger. Desværre er der stadig mennesker, der udsættes for tilsvarende belastninger, og det ville være en god ting, om de kunne få gavn af, hvad gamle fanger har måttet lære den hårde vej.

DMJ

Notits angående erstatnings sagen

Ifølge Dagmar Mørk Jensen har flere modtaget brev, hvor en »sidste frist« for indsendelse af manglende oplysninger er angivet.

Skal vi være enige om »at se stort på« sådan en frist og ikke hidse os op over den slags.

Hvis skemaerne er sendt rettidigt, og der nu senere viser sig at mangle oplysninger, for at disse skemaer kan føre til udbetaling -

så er skemaerne indsendt rettidigt, og det er det, der gælder. Længenok er denne sag jo trukket i langdrag og da ikke af os!

Dagmar Mørk Jensen hjælper stadig gerne, men hører også gerne fra jer, der har modtaget udbetalinger. Hun vil jo gerne også høre noget positivt!

Anni Mørk

OBS

I referatet fra landsmødet i Fredericia står: Grunden på Anholt ejes af Århus amt. Dette er forkert. Grunden ejes af Grenaa Havn A/S.

Red.

Modstandsbevægelsen i Grenaa hedder en bog, som vi først nu har fået kendskab til. Er der nogen, der er interesseret i denne, kan de henvende sig til Børge Juul Jensen, Lillegade 10, 1., 8500 Grenaa.

Red.

Ifølge Ritzau: Mindelunden i Ryvangen renoveres. Kirkeminister Tove Fergo har ansøgt Folketingets finansudvalg.

Red.

Vedr. boganmeldelser

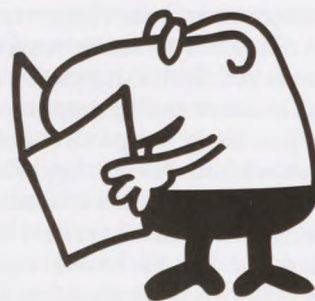
Der har været tilsendt mange bøger til anmeldelse - så mange, at ikke alle er med i dette nummer. I næste nummer vil resten blive anmeldt.

Kaj Christensen

OBS! OBS!

Fremover skal al »stof« sendes til en af de to redaktører. Adresser angivet på side 2.

K.C.

Notits »i egen sag«

Efter en rar juletid er vi forhåbentlig alle kommet godt ind i året 2004... og så trænger nogle af hverdagens ting på, f.eks. HUSK at betale »Modstandskampen«.

Vi vil jo gerne fortsætte lidt endnu, trods portoforhøjelse og »naturlig« afgang.

Hvad med at give jeres børn/børnebørn/oldebørn et abonnement til den næste fødselsdag?

»I skal ikke blive glemt« betyder jo også, at alle skal hjælpe til, at dette ikke sker!

Anni Mørk

Hjemturen med »De hvide Busser«

Turen hjem med de hvide busser i april 45 - oplevet af **Arne Chr. Jørgensen**, Odense. Fange nr. 74326 i Sachsenhausen.

Sidst i april 45 blev vi en dag ført udenfor lejren Neuengamme, mens de engelske fly fløj ganske lavt over barakkerne. Vi skulle endelig hjem - de hvide busser var på vej. De, der selv var i stand til at gå, gik »vores« bus i møde. Chaufføren fra Ringkøbing var ikke særlig kendt i området, så han kørte forkert - mod fronten, hvor det uhyggelige syn af brændte tanks med halvt forkullede soldater, døde heste osv, mødte os. Bussen blev vendt, og da vi senere kom til en skov nær Friedrichsruhe søgte vi ly der for natten, da luftangrebene tog til - og der blev skudt på næsten alt.

I Neuengamme, som vi blev transporteret til i marts 45 under russernes fremmarch ved Berlin, havde jeg reddet mig et stort militærtæppe, som der var god brug for på den kølige, fugtige skovbund. Næste dag kom en stor kølevogn lastet med et nødlazaret - det blev efterladt i grøften for at give plads til os. Vi havde rigeligt med Røde Kors pakker med. En del af dem byttede vores chauffør med gode dæk til bilen i det udsultede Hamborg. Og så fortsatte turen mod grænsen siddende på dækkene.

I Frøslev fik vi hvil og nød Børge »Pølse«s gode mad, selv om de andre fanger så lidt skævt til os. De var vant til rigelige rationer - og skulle nu dele med os.

Andre busser hentede os her, så vi kunne fortsætte gennem landet mod Sverige. Ved Spedsbjerg her udenfor Odense punkterede bussen, jeg var med. Glæden var stor, da jeg kendte den assisterende Falck-mand. Han fik nemlig militærtæppet med indhold - mit originale fangenummer, kruset og et stålbestik med mit navn med hjem til min mor. Han kunne således fortælle, hvor jeg var, og sørgede for at min mor og søster kom til Nyborg og kom med færgen, så vi kunne være sammen der.

I København gjorde vi holdt i Frihavnen et par timer. Men forinden havde min gode ven Oskar Verner set sit snit til at hoppe af toget, da han

skulle »ordne noget«. Oskar var gået ind til den tyske vagt, trukket uniformsjakken ned over skuldrene på ham og taget hans pistol.

Vel ankommet til Ystad i Sverige blev vi vasket meget grundigt, da alle frygtede smitte og sygdomme. Rent nyt tøj lå klart, dejligt, da alt det, vi var kommet med, blev brændt på et bål - Godt mine ting ikke gik tabt der.

Ved sommerhuset i Ystad kunne vi bade og nyde solen, mens nogle lotter passede os fortrinligt, så vi igen fik lidt sul på kroppen. 17. maj stod jeg på Københavns banegård i et nyt sæt tøj. Og foruden billetten købte jeg nogle aviser for at virke knap så tynd med dem under tøjet. Og på Odense banegård stod Carl Lang og tog imod mig. Carl Lang var meget mod sin vilje kommet i tysk krigstjeneste - han var politibetjent fra Østrig og hjalp med at få meddelelser ud fra Husmandsskolen, hvor jeg først sad fanget.

Carl Lang deserterede senere fra tyskerne og gemte sig i landet. Han var med til at udpege tyske krigsforbry-

dere og stikkere, der gemte sig i flygtningelejre efter krigen.

I KZ-lejrene var en af mine gode venner tegneren og forfatteren Per Ulrich. Vi kendte ikke vores skæbne, men var klar over, at der skulle være beviser på tyskernes grusomheder i lejrene, så alle de små blyantsstumper og papirlapper, det var muligt at få fat i blev brugt til at tegne døde eller døende kammerater af alle nationaliteter. Der lugtede ganske forfærdeligt, så jeg gik og holdt os begge for næsen, mens Per tegnede.

Ved den danske grænse blev Per Ulrich tilbudt rigtig mange penge for tegningerne, men han beholdt sit bevismateriale.

Der var gået rygter om, at vi ville blive riddere af Dannebrog, når vi kom over grænsen. Modtagelseskomiteen var unge sønderjyske piger, der gav os pilskaldede mænd hver en trækam og et styk 40% sæbe og et smækkyss, der nok var bedre end en orden.

Arne Chr. Jørgensen

Læserbrev

Kære Dagmar

I Modstandskampen - november 2003 - har du ved en lille notits efterlyst en beretning om, hvorledes det var at komme til Sverige med de hvide busser.

Mig bekendt og heller ikke ved at læse de bøger, jeg har liggende desangående, har egentlig transport med de hvide busser fra Danmark til Sverige *ikke* fundet sted.

Den 22. april 1945 var jeg blandt de 1.000 frivillige politimænd, som blev overført til Sverige, men denne transport var med tog direkte til Frihavnen og med færge til Malmø.

Efter hvad jeg kan finde ud af, var det den første egentlige transport fra Frøslev, efter at de sidste var ført fra Neuengamme til Frøslev og disse transporter skete med de hvide busser.

Den næste transport til Sverige fra Frøslev kom den 3. maj og fra Frøslev til København skete ganske vist med de hvide busser, men da transporten nåede København blev de fleste løsladt umiddelbart før Frihedsbudskabet fremkom. Denne transport bestod også udelukkende af politimænd.

Forud var nogle få KZ-fanger blevet overført med lazaret-tog fra Neuengamme direkte til Sverige, men ej her var de hvide busser impliceret under transporten gennem Danmark.

Hvis ikke ovenstående er fyldestgørende, må spørgeren gerne rette henvendelse til mig for evt. yderligere oplysninger.

*Venlig hilsen
Henry Jensen
Vestpieren 18
9370 Hals*

Karen Katznelson overlevede to år i KZ-lejr

Karen Katznelson holdt et fordrag i ældre-rådet i Hvidovre om sine oplevelser i tyske koncentrationslejre. Hvidovre Avis' journalist Anne Ristorp Kraufeldt har skrevet nedenstående artikel til avisen om foredraget. Det bringes i let redigeret form med tilladelse fra avisen.

»Det er overvældende«

Karen Katznelson kigger ud over det skue, der møder hende i selskabslokalerne under Avedøre skole. Knap 100 mennesker er til stede for at høre den ældre dames beretning. Men det er også en beretning, som få kan fortælle i år 2003. Enten er ofrene gået bort, eller også har de været for små til at kunne mindes historierne. Karen Katznelson husker det, som var det i går. Nøjagtige datoer flyver gennem luften, minder bringes tilbage af smerten over at skilles fra sin familie, og hun kan erindre lugten fra KZ-lejrene.

Karen Katznelson levede i årene 1943-45 under tyskernes bevågenhed i KZ-lejre, hvor hun ikke bare blev skilt fra sin mand og sine svigerforældre, men i perioder også fra sin 2 årige søn. En stor del af tiden var hun døden nær på grund af sygdom.

- Min lille historie er måske ikke så slem som så mange andres, men her er den, startede den 86-årige kvinde og begyndte sin fortælling: - Min far var jøde og min mor var kristen. Jeg er ikke opdraget religiøst, men jeg kom på en jødisk skole, hvor jeg havde mange venner. Her mødte jeg min mand, der også var jøde.

Vi blev gift i 1939. I 1940 blev Danmark besat af tyskerne og i 1941 fødte jeg vores første søn. Tiden gik, og i '43, da regeringen trådte tilbage, begyndte rygterne om jødeforfølgelse i Danmark.

I oktober flyttede vi fra vores hjem. Der var ikke sikkert at være. Vi overnattede hos venner, som af gode grunde til sidst ikke turde have os.

En stikker iblandt

Mine svigerforældre havde en såkaldt ven, som tilbød os at arrangere flugten til Sverige, som tyskerne ikke havde besat. Den 4. oktober tog vi alle af sted i bil til Kastrup, hvorfra vi skulle ombord på et skib. Inden vi kom til havnen holdt »vennen« stille på en sidevej, steg ud og sagde, at han kom tilbage, når han havde kontaktet skibet. Desværre kom han i stedet tilbage med en tysker, med hvem han øjen-

synlig havde lavet en aftale, og med en revolver blev vi truet til at følge med.

Der var en stor aktion på havnen den aften. Vi blev skilt ad. Min dreng og jeg kom i taxa, og min mand og svigerfar blev fragtet på anden vis. Jeg blev kørt til Dagmarhus.

Mine papirer var væk, dem havde jeg glemt i bilen. Så i virkeligheden kunne ingen bevise, at jeg var halvt jøde - og jeg ligner jo heller ikke en jøde. Jeg skulle afhøres og havde mulighed for at lyve. Men under afhøringen af en kvinde før mig, havde tyskeren hidset sig så meget op, at jeg ikke turde andet end at sige sandheden. Senere ærgrede jeg mig over, at jeg ikke bare løj. Så havde han nok ladet os gå.

Fra Dagmarhus kørte man os til Horserøddlejren. Vi måtte ironisk nok selv vise chaufføren vej. Her ventede vi 8 dage, så blev alle såkaldte heljøder sendt af sted. Den 22. november tog de os andre. Vi blev sendt gennem Danmark til Tyskland. Vi havde pakker med fra Røde Kors. Jeg havde også drengen og en kuffert med tøj, som min mor havde sendt. Det var tungt at bære på. Så jeg lod Røde Kors pakken ligge tilbage. Det skulle jeg aldrig have gjort.

Vi ankom til et stort, væmmeligt lokale, hvor vi blev sat til at vente på en bænk. En række nøgne mennesker passerede os langt borte, og de var helt skaldede. Først troede jeg, det var mænd - på grund af håret - men det var kvinder. De havde barberet håret af dem.

Så kom vi ind i lejren. Jeg glemmer aldrig synet og lugten. Der var mennesker - de var bare ikke mennesker længere. De stod rystende over skraldebøtterne, prøvede at finde noget mad. De havde tyfus. Og de var stuvet sammen i små rum. Vi blev fodret med rosuppe i zinkbaljer. »Tag alt det tøj på, du har liggende i din kuffert«, sagde de andre fanger til mig. Hvis ikke ville tyskerne tage det. Drengen fik så mange trøjer på, at han knap kunne holde armene inde.

Det blev jul, og det blev nytår. Jeg var blevet sat i et fængsel med drengen, og han blev syg. En betjent kom efter ham, da jeg bad om en læge. Tiden gik. Jeg hørte intet, om han var død eller levende. Den 13. januar blev vi alle sendt af sted fra fængslet - om natten - det foregik altid om natten - og stillet i en række.

Pludselig blev jeg taget fra. Jeg

havde fornemmelsen af, at det havde noget med drengen at gøre. Måske var han stadig i lejren, og så kunne de ikke tage mig med? »Vær glad for at du skal blive her«, sagde de andre. »Det er nærmere Danmark«.

Gensynet med sønnen

Jeg kom tilbage til de tomme celler, og efter et par dage mistede jeg fornemmelsen for tiden. Jeg gjorde gymnastik for at holde mig i bevægelse. Bag på et foto af drengen lavede jeg 52 firkanter og tegnede klør, ruder, spar og hjerter. Så lavede jeg kabale, men kartonen blev hurtigt slidt op. Damen, som kom med min mad - det var brød - kom med strikkepinde. Så trevlede jeg drengens hue op og strikkede den en gang til.

Pludselig kom de tilbage med min søn. Hvor lang tid, der var gået, ved jeg ikke. Han var underernæret og havde sår på kroppen. Men ikke fordi de havde slået ham, tror jeg. Det var bare ren og skær forsømmelighed. Og han kunne nu kun tale tysk.

Så blev jeg selv syg. Jeg fik en byld i halsen, og jeg kunne ikke få luft. Jeg var nærmest bevidstløs. Hver dag sagde jeg nej tak til brødet, for jeg kunne ikke få det ned. Hende, der kom med brødet, var jo lykkelig, fordi hun kunne få det i stedet for mig. Jeg mistænker hende ikke specifikt, men der gik lang tid efter jeg havde bedt om en læge, til en sådan kom. Hun fik jo brødet alle de dage, jeg sagde nej tak. Men til sidst kom lægen og beordrede mig væk.

Jeg kom på sygebarak. Her var 6 køjer, og to mand i hver. Desværre lagde de mig med drengen for det betød, at jeg smittede ham. En række kvinder havde samlet små ting sammen til os fra deres egne Røde Kors pakker: En bouillonterning, et stykke spegepølse, to stykker sukker. Jeg ville give drengen et stykke spegepølse, men han ville kun spise de hvide klumper i midten. »Lad ham være. Red dig selv. Du er ung, du kan få flere børn«, sagde en kvinde fra en køje. Jeg kunne heller ikke magte ham. Jeg var så syg, at jeg var ligeglad. Til sidst var jeg lettet over, at de tog ham væk. (Her holder Karen Katznelson for første gang en pause. Hun tager en slurk vand, nærmest for at få fatningen igen. Hun er berørt, men ikke mere end at hun fortsætter ufortrødent.)

- En nat gav de os besked på, at vi

skulle af sted igen. Da vi kom ud, sad drengen på gangen. Det var anden gang, vi blev forenet.

Vi kom ud på vores anden togrejse, men som man måske skulle tro foregik det ikke i en kreaturvogn. Vi sad i en almindelig kupé. En herre fulgte os på vej. Jeg var stadig syg og kunne ikke følge med manden. Drengen sagde »mor, hjælp mig«, men jeg kunne bare ikke løfte ham. Jeg kunne ikke.

Genforeningen

Vi kom til Theresienstadt i Tjekkosllovakiet. Husene var pæne, men det så ikke ud som om, der boede nogen i dem. Der var helt tomt på gaderne, ingen mennesker at se. Vi blev sat på et gadehjørne. Og her ventede vi. Og ventede. Det blev aften, og så kom der en stor lastbil med soldater. De gjorde tegn til, at jeg skulle komme op i vognen. Røre ved mig ville de ikke. Men jeg var så svag, at jeg blev stående. Hvis de ville have mig med, måtte de selv hente mig. Og det gjorde de så - mod deres vilje.

Det var åbenbart rygtedes, at der var kommet en dansker til lejren, for pludselig kom mine svigerforældre. Og min mand. Og min far og min lillesøster, som tyskerne også havde taget. Gensynsglæden var stor

Jeg blev sat til at arbejde, selvom jeg ingen kræfter havde. Drengen fik tuberkulose og blev indlagt på noget, der mindede om et børnehjem.

Jeg fik lov at gøre rent om aftenen på hospitalet, så jeg kunne besøge ham om dagen. En dag, da jeg kom, var alle børnene transporteret væk. Men der var én tilbage: Min søn. (Vi er ca. i september 1944, red.) Det skal siges, at ca. 500 mennesker ad gangen

blev transporteret væk fra KZ-lejren. De landede i Auschwitz - udryddelseslejren. Den dag i dag ved jeg ikke, hvorfor de ikke tog min dreng med. Men jeg forestiller mig, at det var fordi, han var dansker.

I hvert fald kom en dag en dansk delegation for at inspicere lejren. Vi fik at vide, hvordan vi skulle opføre os, blev indlogeret i en pæn lejlighed i stedet for de barakker, vi til dagligt boede i. Men jeg tror nok danskerne gennemskuede, at der var tale om komediespil.

Sulten var for mig ikke så slem, iøvrigt. Jeg var mere tørstig. Tænkte kun på maltøl, til trods for at jeg aldrig havde smagt en maltøl derhjemme.

Frie fanger

Den 13. april 1945 kom de hvide busser fra Sverige. Rygterne om krigens afslutning havde længe svirret, og nu stod de dér alle disse pragtfulde, friske, unge mennesker, der medbragte chokolade og cigaretter. Det var, som om de kom fra en anden planet.

Vi blev kørt hjemad, vi var frie. Men ikke så frie, at vi måtte kigge ud af vinduerne. Det havde tyskerne betinget sig. Gardinerne var trukket for i bussen. Jeg kunne alligevel ikke lade være. Og synet var ubeskriveligt. Murbrokker af sønderbombede bygninger, sølle mennesker alle vegne. Og så spyttede de efter busserne. Om natten måtte vi sove i en skov. Kanoerne buldrede omkring os.

Den 17. april ankom vi til Padborg, hvor vi blev mødt af rene senge og et bad! Jeg var så snavset, at sæbebandet blev brunt. Men jeg havde min dreng ved min side og var den lykkeligste kvinde.

I Danmark blev vi modtaget med Dannebrogflag. Folk spurgte, hvor vi havde været. Men vi kunne ikke få lov at blive i vort land. Så vi måtte til Sverige. Her blev vi modtaget af en mand med ordene: »Nu kann ni ta det lugnt. Nu är ni i Sverige.« Vi blev indlogeret på et badehotel, som var nedlagt for vinteren. Her blev vi testet for sygdom og utøj. 6 uger senere fik vi lov at komme hjem. Vi skulle til at finde arbejde og bygge et hjem og en familie op igen. Nu var rejsen slut - og det er min historie også.

Med tårer i øjnene

Karen Katznelson, som undervejs i sin fortælling holdt en enkelt pause og tog et par slurke af et glas vand, får klapsalver højt og længe. Rundt omkring i salen sidder folk med tårer i øjnene. Flere er kommet, fordi de selv havde forældre i KZ-lejr. Forældre, som ikke blev særligt gamle på grund af de ting, de havde været udsat for som fanger og de sygdomme, de pådrog sig under krigens år.

I salen sidder under foredraget også Karen Katznelsons barnebarn Hannah, der er midt i 20'erne. Hun filmer hele fortællingen, så også hendes børn og børnebørn kan høre hendes farmor fortælle om de rædsler, jøderne blev udsat for under 2. Verdenskrig.

En historie, der trods alt endte lykkeligt, men altid vil sidde printet på nethinden af den 86-årige kvinde, for hvem lidt tilfældige omstændigheder og en såkaldt »ven af huset« blev årsag til, at hun sad som ussel fange i to år i KZ-lejre. Ofte døden nær, men med en overlevelsesvilje, der er de færreste forundt.

Kronik Politiken

»Velkommen hjem til Danmark«

Oktober måned har helt naturligt været præget af 60-året for den redningsaktion, der bragte de fleste danske jøder i sikkerhed i Sverige. Kun for knap 500 lykkedes det ikke at undslippe. De blev ført til koncentrationslejren Theresienstadt i Tjekkosllovakiet. For ganske få gik det unægtelig noget anderledes. Denne historie skal primært handle om, hvad der skete for min mor og mig, og ikke mindst om den indsats det danske udenrigs-

ministerium gjorde for at forhindre det, der skete.

I tiden op til månedsskiftet september-oktober 1943 løb rygterne om den forestående aktion mod de danske jøder gennem København. Vi gik straks under jorden, og den 4. oktober fik vi mulighed for at flygte til Sverige. Ved 18-tiden kom vores kontaktperson i en taxi og ville have os med omgående, da der var udgangsforbud fra kl. 19.00. Vi skulle til Syrefabriks-

vej på Amager, hvor vi skulle møde dem, der skulle transportere os videre. Taxien blev imidlertid standset undervejs af en tysk soldat, og der blev sat en brat stopper for vores flugt. I stedet for til Syrefabrikvej gik turen til Dagmarhus, hovedsædet for den tyske civiladministration i Danmark.

Næste stop blev Vestre fængsel, og den 6. oktober blev vi på ladet af en overdækket lastbil bragt til Horsørød

statsfængsel i Nordsjælland.

Min mormor, der var født ikke-jøde, var ikke blevet arresteret. Hun henvendte sig straks både i Dagmarhus og i Udenrigsministeriet for at få os løsladt.

Udenrigsministeriet skriver i en notits af 18. oktober 1943 om min mormors henvendelse, at hun fortalte, »at hendes ældste datter sammen med sin mand og ægteparrets 2-årige søn den 4. oktober blev anholdt i Kastrup af tysk politi og ført til Horserødlejren«. Der skrives videre i notitsen, »at medens fru Katznelson, hvis fader er Isak Kermann, og som sådan er halv-jødinde, er døbt under sin moders pigenavn Petersen, har hendes lille søn endnu ikke været holdt over dåben. Det henstilles, at man søger ikke blot fru K. og barnet, men også manden frigivet.«

En måneds tid senere, den 24. november, skriver Udenrigsministeriet til Gesandskabet i Berlin for at forsøge at udvirke vores løsladelse. Ministeriet skriver bl.a. »hr og fru Katznelson - og deres 2-årige søn, har siden den 4. f.m. hensiddet i Horserødlejren... fru Katznelson er ganske rigtigt født af en arisk moder, men at hendes fader er jøde, og at hun er legitimeret ved forældrenes efter hendes fødsel indgåede ægteskab«. Udenrigsministeriet mener ikke, at det vil være rigtigt at fortie dette over for de tyske myndigheder, samt at man er »tilbøjelig til at besvare bekræftende på spørgsmålet om, hvorvidt man tillige bør bede om frigivelse af hendes heljødiske mand og af hendes søn.«

Den 13. december - på et tidspunkt, hvor vi havde forladt Horserød - skriver Udenrigsministeriet igen til de tyske myndigheder om en række personer, herunder os. Der blev svaret, at de pågældende tilfælde havde været undersøgt nøje, og at der desværre ikke var større udsigt til en gunstig løsning. Man lover dog at ville foranledige en fornyet undersøgelse.

Den 23. november var mine forældre og jeg sat på et tog, som skulle bringe os til Theresienstadt. Ved tretiden om natten, da toget standsede ved en station i nærheden af Berlin, blev kupédørene revet op, og lederen af transporten meddelte, at rejsen blev afbrudt. En tysker brølede, at kvinder og børn skulle stige ud. Alt skulle ske i et rasende tempo, vi fik 5 minutter til i mørket at samle alle vore ejendele. Vi blev dirigeret hen til en fangevogn, som førte os til Ravens-

brück, der ligger ca. 80 km fra Berlin. Min far kom til koncentrationslejren Sachsenhausen, hvor han var i et par måneder, inden han blev overført til Theresienstadt.

Ravensbrück adskilte sig ikke meget fra andre koncentrationslejre: tvangsarbejde, medicinske eksperimenter, individuelle mord og masseudryddelser, mord på syge, fysisk straffelse, gaskamre, krematorier og tvangsmarcher. Men Ravensbrück var unik i den forstand, at det var den eneste større lejr for kvinder.

Vi kom ikke ud i selve lejren, men blev spærret inde i fængslet. Dørene mellem cellerne var dog åbne, så de danske fanger kunne have kontakt med hinanden.

Kort tid efter blev jeg alvorlig syg af difteris, og blev fjernet fra min mors selvfølger uden hun fik besked om noget - og bragt til sygebarakken. Den 10. januar forlød det, at de få danske fanger skulle være rede til at rejse om natten. Det gjaldt også min mor, skønt hun ikke havde kunnet få at vide, om hun kunne få mig med, eller om jeg skulle blive tilbage. Den 12. januar ved midnat skulle transporten afgang.

I sidste øjeblik blev hun kaldt tilbage, mens de øvrige blev proppet i en fangevogn. Hun havde ingen underretninger om hvor, jeg var, og hvad der skete med mig. Hun var nu den eneste tilbageblevne af den lille gruppe af danske jøder, der var kommet til Ravensbrück. Hun blev lukket inde i en lille celle med en briks og et WC. Maden fik hun gennem en lem i døren.

Jeg kom på et tidspunkt tilbage til fængslet fra sygebarakken. Jeg havde store blå mærker og sår over hele kroppen, var underernæret, og fortsat meget syg. Ude i lejren havde en gruppe danske kvinder hørt om os, og de samlede lidt madvarer sammen fra deres Røde Kors-pakker.

Så fik min mor også difteri. Hun var ved at blive kvalt af en stor byld i halsen. Hun kravlede op på en stol for at prøve at nå et vindue øverst i cellen for at få luft. Hun fik bragt brød gennem lemmen, men kunne ikke spise det. Det var fangevogteren selvfølger ikke ked af, for så kunne hun få brødet. Det var måske derfor, at der gik 8 dage, inden hun fik hjælp.

Vi blev så begge overført til sygebarakken. Her lå vi to og to i køjer i et lille bitte rum. En ung fransk pige kom ind om natten med en svær difteris. Hun døde hen ad morgenstunden under ufattelige lidelser, hvorefter

ter hun blev slæbt ud i et lagen. Kort tid efter fik jeg difteris én gang til, denne gang i halsen, og vi blev igen skilt ad.

En nat fik min mor besked på at pakke sammen og blev ført tilbage til fængslet. Hun var så ilde tilredt, at hun ikke kunne gå lige, og heller ikke se ret godt på grund af følgerne af difterien. Hendes mund var lammet, så den ene side af ansigtet var ganske skæv.

I Danmark var man imidlertid fortsat optaget af at spore os. Ifølge en notits i Udenrigsministeriet den 27. januar 1944 henvender min mormor sig til Dagmarhus angående »Sin voksne gifte datter, fru Karen Emmy Katznelson«. Den pågældende i Dagmarhus meddeler hende, at det sikkert ville være af betydning for hendes sag at pointere, at datteren var blevet gift, før de tyske Nürnberglove trådte i kraft, idet hun »således ikke faldt ind under lovene«. Han rådede hende til »ikke at nøjes med blot at smække et 10 øres frimærke på et brev til UM, men at gå op og forlange at komme til at tale med vedkommende kontorchef personligt og kræve sagen forelagt Dr. Best, for hun kunne jo ikke vente, at ministeriet ville gøre sig de samme anstrengelser for en almindelig skrædderkone, som det var sket for kommandørinde Schultz's vedkommende«.

Forholdet var det, at det var lykkedes at få enkelte, såkaldt fejldeporte-rede, sendt tilbage fra koncentrationslejre. Min mormor får vedrørende vores sag at vide, at »Afgørelsen nu ligger hos de myndigheder i Berlin, som forlængst har fået alle oplysninger og bevisligheder vedrørende afstammingsforhold mv.« Referenten i Udenrigsministeriet tilføjer, »at fru Kermann, der er en forstandig dame, forstod dette... og til slut forklarede jeg hende i få ord den tavshedspligt, der er blevet pålagt de hjemvendte.«

I en note fra Røde Kors fra stort set samme tidspunkt anføres, at »begge (dvs. min mor og jeg) skulle være afsendt fra Horserød-lejren sidst i november, men at der ikke er hørt noget om dem i den pågældende tid. Man har en sikker formodning om, at hun (min mor) har siddet i Lejr (Fürstenberg) sammen med..., men da disse afrejste, er hun åbenbart blevet tilbage, fordi sønnen var syg.«

(Fortsættes næste nr.)

på at gøre os parate til at rejse videre. Vi skulle have vort »almindelige«, efterhånden slemt tilredte, tøj på.

Syge og udhungrede blev vi så ført til nærmeste banegård, hvor en civil gestapomand skulle ledsage os til Tjekkosllovakiet. Det var den 25. april 1944. Vi var på vej til Theresienstadt.

Vi var den første lange tid i Theresienstadt stadig præget af eftervirkningerne efter opholdet i Ravensbrück, og kort tid efter vores ankomst fik vi både lungebetændelse og tuberkulose.

Jeg blev indlagt i en sygebarak, og da mine forældre en dag kom hen for at se til mig, kravlede jeg rundt på gulvet alene. Resten af barakkens beboere, læger og børn, var sendt i gas-kammer.

Det var almindelig kendt, at de mange Røde Kors pakker, som de danske jøder fik tilsendt, var en betydelig hjælp til livets opretholdelse i Theresienstadt. Da min mor og jeg imidlertid ikke var kommet til Theresienstadt sammen med de øvrige danske jøder, blev vore pakker hurtigt inddraget, da man ikke vidste, hvor vi var, så vi fik først pakker i slutningen af 1944.

Det danske udenrigsministerium lod fortsat ikke de danske statsborgere i stikken. Så sent som den 8. august 1944 får min mormor et brev fra udenrigsministeriet hvori man meddelte, »at deres datter, hendes mand og deres barn Ib, ifølge en fra de herværende tyske myndigheder modtaget den 16. juli 1944 dateret fortegnelse over danske statsborgere i Theresienstadt, befinder sig i nævnte by«.

I april 1945 lykkedes det at få en aftale med tyskerne, så de danske jøder kunne hjemsendes fra Theresienstadt. Den 15. april 1945 kom vi med de hvide busser via et sønderbombet Tyskland over Danmark til Sverige, hvor vi blev sat i karantæne på Tylosand badehotel.

Den 4. maj 1945 var alle i Tylosand samlet i den store spisesal og hørte i radioen om tyskernes kapitulation. Min mor var ikke glad som de andre, men derimod meget vemodig over alt det, der var sket.

Hun skriver hjem til min mormor den 7. maj 1945.

»Kære lille mor.

Jeg sidder her på mit værelse og tænker på dig, og på alle mine kære derhjemme i dag, hvor krigen endelig er slut. Det er slet ikke til at forstå, at vi snart skal ses igen, og at jeg nu kan skrive et rigtigt brev til dig - ikke bare

30 ord hver anden måned på et åbent kort.

Ja, der bliver vist noget at tale om, når vi endelig kommer hjem. Vi har jo set og oplevet så meget, at det i det hele taget er utroligt, at vi er sluppet levende ud af det. Jeg har jo min private lille historie med Ib - vi blev alene tilbage i en koncentrationslejr i Tyskland i 5 måneder, og ankom som sidste danskere til Theresienstadt - begge dødssyge, men takket være de danske og svenske pakker kom vi begge til hægterne igen.

Den 13. april var det allerede strålende sommer. Det var en dag - kan du tro, da vi fik meddelelse om en pakke. Vi var så forstenede, at vi ikke engang kunne være rigtig glade. Det hele kom i løbet af to timer, og selv om vi så tit havde talt om, hvordan det egentlig ville gå til, hvis vi nogensinde kom hjem, så kunne vi ikke fatte det da det virkelig kom. Rejsen hjem var en oplevelse, og modtagelsen i Danmark ikke mindre, især i Jylland. Folk kastede blomster, chokolade og cigaretter ind ad vinduerne i bilerne, overalt vajede Dannebrog og alle råbte »Velkommen hjem til Danmark«, du kan tro det gik til hjertet, og det gjorde ondt at skulle væk fra København, men det var vist

det bedste for os - det har vist ikke været helt ufarligt at leve i Danmark kan jeg forstå.

Nu, hvor vi hører radio og læser aviser for første gang i 18 måneder, kan vi jo efterhånden danne os et skøn over situationen, der er blevet ganske anderledes på de halvandet år, vi har været væk.

Ib taler tit om dig mor, og han har flere gange sagt »var det min mormor, der løb efter bilen i Danmark«. Ja, nu taler han pænt dansk, men sidste år kunne han kun tale tysk. Han havde ligget så længe på hospitalet, at han slet ikke kunne forstå, hvad vi sagde til ham, der blev jo kun talt tysk og tjekkisk.

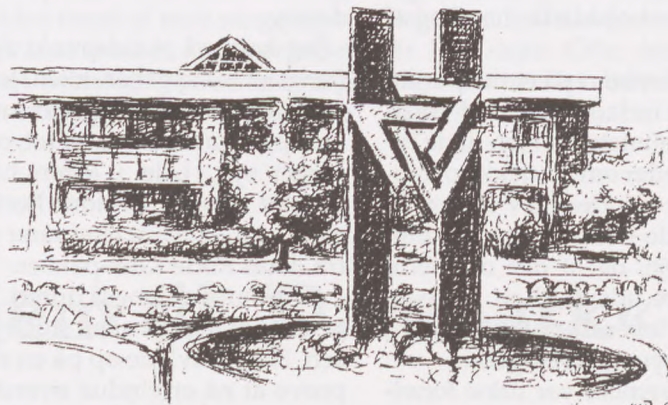
Ja sådan kunne jeg blive ved side op og side ned, men nu vil jeg slutte for denne gang, og hvis du vil skrive til mig mor,, så adr. brevet til..., for her bliver vi nok ikke så længe mere.

Nu mange kærlige hilsner og kys fra Ib og Karen.«

Den 20. april 1945 lægges en notits i udenrigsministeriet med bemærkning om, at mine forældre og jeg er »Overført til Sverige den 18. april 1945. Pårørende underrettes gennem Dansk Røde Kors.

Sagen kunne nu endelig lukkes.

AUSCHWITZDAG

BERNADOTTEGÅRDEN, ROSKILDE

**BERNADOTTEGÅRDEN
ROSKILDE
27. JANUAR 2004, 15-17**

Den internationale AUSCHWITZDAG der mindes hvert år den 27.1. over det meste af verden højtideligholdes her i Danmark i Århus, Ålborg, Esbjerg, Odense og i Roskilde.

Fængsel, tugthus - ikke i Danmark!

En dag i mit liv.

1944

Mon jeg har sovet? Jeg synes det ikke, jeg føler det nærmest, som om jeg er beruset, kan næsten ikke røre mig.

Min krop føles tung som bly, selvom den nærmest er et skelet og hovedet er ikke begyndt at fungere, det er fyldt op af drømmerester, jeg ikke kan få hold på, men det var som det plejer noget med mad.

Jeg behøver ikke at være helt vågen, førend angsten er der, eller frygten om man vil, den har nu siddet i mig flere måneder. Så begynder luftværnskanonerne at brage, så kommer bombeflyvernes dybe brummen, det lyder som om der er mange.

Hvorfor mon de ikke har brugt sirenerne? Har jeg sovet fra dem? Jeg ligger og følger projektørernes fejen over himlen. Så kom det første bombenedslag, det var ikke lige i nærheden af fængslet, men nu kommer de nærmere.

Det er beroligende at høre den fløjende lyd af bomberne, så ved jeg, at de ikke er på vej mod mig. Jeg kan godt se det ulogiske i det med fløjte-lyden, men hva' faen.

Denneher var tæt på, fængslet ryster, og der falder puds ned fra loftet, mon den ramte fængslet?

Min nabo, hvem det så er, er da levende endnu. Han har lige lagt låget på lokumsspanden, kunne jeg høre. Jeg håber, at han nåede det, han skulle, det kan sommetider være svært.

Kubelen (lokumsspanden) hen under vinduet, op og nyde synet af de mange brande og ødelæggelser. Men det er svært at hæve sig op, når man ryster af skræk. Men jeg vil se det og ønsker, at alle tyskere bliver dræbt. Måske med undtagelse af dem i køkkenet. Der er ingen risiko for, at vagterne kommer nu, de sidder lunt i beskyttelseskælderen.

Så lyder sirenerne, afvarsling, hvor længe mon det varede? 1/2 time, 2 timer? I et tysk fængsel går alt ellers efter uret, men detteher har tyskerne vel ikke styr på. Rystende af kulde og angst lægger jeg mig igen, det er svært at falde i søvn, men det er nødvendigt at få så meget søvn, jeg kan, ellers er det ikke til at klare. Resten af natten er rolig. Jeg ligger og håber, at

alle de engelske maskiner må komme godt hjem.

Støvletramp og slag på døren med nøglebundtet. Så må klokken være 5.30. Det er næsten umuligt at komme på højkant, men nu skal det gå stærkt. Tæppet lægges sammen med knivskarpe folder på militærvis, lidt vand i ansigtet fra madskålen, sæbe findes ikke. Vandspand og kande, af zink, gnubbes for pletter. Asfaltgulvet gnubbes med en nedslidt klædebørste. En dråbe vand på gulvet giver en mat plet og koster et måltid mad og en over nakken.

Celledøren bliver låst op med stor larm, og det lyder, Kubel raus, ud på gangen med lokumsspand og kande. Når kalfaktoren har tømt spandene og fyldt kanden, henter jeg det ind igen, men ak, det er ikke min spand, denne her er ikke pudset godt nok, på den igen, jeg nåede det lige til tiden, hvor vagtmesteren og kalfaktoren kom med morgenmaden.

Så er det om at stå ret lige indenfor døren, og sige med høj og klar røst, på tysk selvfølgelig, Celle 311, belagt med en mand, alt i orden.

Morgenmaden består af en tynd skive brød og 1/2 liter såkaldt kaffe. Jeg ser bønfaldende på ham, der deler ud. Med øjnene beder jeg om en endeskive og helst den største, han har, men da jeg ikke er en af vennerne, bliver det kun til en gnalling brød og den 1/2 liter kaffe. Døren i med et brag. Brødet bliver spist med andagt, i ganske små bidder, ikke sammen med kaffen, den ene hånd holder jeg under, hvis jeg skulle tabe en krumme. Hver gang jeg spiser brød, er det det bedste, jeg nogensinde har smagt.

Den lunkne kaffe ned, skylle madskålen, ingen dråber på gulvet. Et sidste blik rundt i cellen. Alt er klar til celleinspektion. Vagtmesteren lader sit falkeblik falde overalt. I dag er der intet at bemærke, altså er næste måltid reddet; så lyder klokken, døren åbnes, ud og stå ret, til venstre for døren. Abgang, med fire meters afstand.

I en lang række snor vi os hen ad gangen og ned ad trapperne fra tredje etage til gangen i stueetagen. Opstilling i fem rækker, Mütze ab Mütze

auf, huen af, huen på. Efter mange forsøg er de tilfredse.

Huen skal slåes mod højre ben samtidig af alle, så det lyder som et geværskud.

Nu venter jeg spændt, hvad mon jeg bliver sat til i dag? Bare det ikke er noget udendørs. Det blæser og regner, og jeg fryser allerede. Mit nummer, 27244, bliver råbt op. Hier, råber jeg automatisk og går hen i den anviste kolonne.

Efterhånden er vi 15-20 mand samlet. Der er desværre ingen med, jeg kender. Måske er der en dansker eller nordmand imellem, men vi må ikke tale sammen. Det må jeg vente med at finde ud af. Jeg trænger til at høre nogle gode rygter. Det er utroligt, som rygter og løgnehistorier kan give en tro på, at dette mareridt snart får ende.

Hvor er jeg træt. Har svært ved at stå i retstilling i længere tid. Var jeg hjemme nu, ville jeg sove en hel uge, kun afbrudt af 12 måltider om dagen, men jeg er ikke hjemme. Et brøleben, Achtung, fortæller hvor jeg er. Vi bliver ført ud i fængselsgården og op på en åben lastbil. Ingen fortæller, hvor vi skal hen, eller til hvad. Der er kun få soldater med. Jeg misunder dem deres varme tøj, men ikke andet. Det er ingen lang tur, men vores tynde fangedragt bliver hurtigt gennemblødt. Heldigvis står jeg inde i flokken, så kun hoved og skuldre blev våde. Vi bliver læsset af ved to jernbanevogne. De er fyldt med cementsække. To mand op i hver vogn og resten til at bære sækkene på ryggen ca. 30-40 meter og læsse dem af i et skur. Jeg er den eneste dansker, der er heller ikke nogen nordmænd på holdet. Trods vagternes ustandselige, Los-los ein bisschen Bewegung, skyn-der jeg mig så langsomt, jeg kan.

Trods det hårde arbejde er det umuligt at holde varmen i det våde tøj. Jeg ryster af kulde og mine ben ryster af anstrengelsen. Jeg kan ikke mere. Har lyst til at smide sækken, men opgiver ved at tænke på ham, der prøvede. Den behandling, han fik, giver mig lidt ekstra kræfter.

Efterhånden ser vi forfærdelige ud, grå over det hele. Regnen gør cementstøvet til en vælling.

En tabte en sæk inde i skuret. Den gik i stykker, men vagten så det ikke, manden var hurtig, lavede huller til hoved og arme og tager den på den bare krop, inden under jakken. Det nummer laver vi andre også, det hjalp både mod regnen og blæsten. Det var rede nu ikke denne lykke. Jeg fik en kløen over hele kroppen. Den overgik langt alle mine lusebid. Jeg synes, at sækkene bliver tungere og tungere, nu er der kun ti skridt igen, men hvor var de lange.

Så kalder vagten os sammen og uddeler et stykke brød til hver. Det var en slem skuffelse. Vi havde regnet med, som sædvanlig, en 1/2 liter kålrabisuppe, mest for varmens skyld og heller ingen kaffe.

Vi får 10 minutters spisepause i den ene jernbanevogn, dejligt at være i tørvejr. Der bliver en slem stank i vognen, uden at det dog går ud over appetitten, vi fik lov til et enkelt besøg bag skuret, når vi ikke længere kunne holde os. De stakler, der havde mavebesvær, får ikke lov at rende i utide. Det går selvfølgelig ud over bukserne, som de må gå med resten af dagen. Først senere i cellen om aftenen, kan de rense bukserne i deres madskål.

Resten af arbejdet og dagen går nærmest som en ond drøm. Vi når allesammen at få vores cementposer af

kroppen efter arbejdet. Vi bliver altid kropsvisiteret, når vi har arbejdet udenfor fængslet og en ødelagt pose cement var det samme som sabotage og betød udlevering til Gestapo. Sjældent kom nogen levende derfra.

Turen tilbage til fængslet, på den åbne lastvogn er frygtelig. Vi er stivfrosne og mange af os falder om, da vi springer ned fra vognen og må bæres ind.

Der bliver ingen nærmere undersøgelse af os i fængslet. Ingen vil røre ved os, som vi ser ud og kommer hurtigt op i cellerne. Da celledøren er lukket, og jeg ser ned af mig selv, bliver jeg fortvivlet, hvordan skal jeg nå at rense mit tøj og mig selv. Havde jeg mulighed for at tage livet af mig nu, havde jeg gjort det. Nej, men jeg er langt nede. Med tårerne rendende ned af kinderne går jeg i gang. Glad for at jeg er alene i cellen. Af med kludene. Det skal gå stærkt. Jeg kan ikke holde ud at se mig selv og forstår ikke, at det er min krop. Godt at min familie ikke kan se mig nu.

Tøjet bliver skyllet op i madskålen, mig selv skyllet af, vride tøjet op og tage det våde tøj på igen.

Jeg skal være færdig og påklædt, inden de kommer med maden. Jeg ser på gulvet. Det er forfærdeligt, vand og cement. Jeg ser for mig måltider for en hel uge forsvinde, og bare et

måltid kan jeg ikke undvære.

Hans, du er et skvat. Kan du ikke klare lidt modgang. Tyskerne skal nu ikke have den glæde at stjæle min madration. Jeg tager børsten, næsten uden hår, og fejer cement og vand ind under lokumsspanden. Jeg når det lige inden udleveringen af aftensmadden. Et stykke gulv er blevet tørt og har efterladt et gråt kalkslør, men vagten bemærker intet.

Hvorfor dette festmåltid? Tænk, der er nogle få gram leverpølse med brødet, men jeg har ikke tid til at frådse i maden nu. Det er svært at vente, men først må jeg have gulvet færdig. Det er svært at tage vand og cementen op i lokumsspanden med hænderne. Det når jeg lige, inden lyset bliver slukket. Resten må jeg se at klare i morgen.

Jeg går i seng, men beholder det våde tøj på, så det kan tørre. Børsten tager jeg med i seng, den skal være tør til det store pudsearbejde på gulvet.

Så er det spisetid. Jeg ligger og spiser brødet langsomt, men det sidste bliver nydt ekstra meget, leverpølsen. Nu håber jeg kun, at mine venner englænderne er kommet godt hjem, og at de vil lade mig sove i fred hele natten. Det har været en god dag med kun enkelte mishandlede fanger.

Og så lever jeg endnu.

Hans Larsen.

Notits

Henrettelserne i Skæring den 2. december 1943:

De tyske henrettelser i Danmark 113 danskere blev i perioden 1943 til 1945 henrettet af tyske eksekutionspeletoner. Et fåtal af disse danskere blev stillet for en krigsret, men blev henrettet efter dom, afsagt uden egentlig retssag. Blandt de første henrettelser, der fandt sted i Danmark under krigen, var henrettelsen af fem frihedskæmpere den 2. december 1943 på Skæring Hede ved Århus.

Skæring Hede administreres af Århus Kommunes Naturforvaltning, Skov- og Naturafdelingen, Skovvangsvej 97, 8200 Århus N.

Der er udgivet et lille hefte om henrettelserne på Skæring Hede.

Sådan kommer man til mindestenen.

Tak til Kamma Ankjærø.
Red.

Min nye broder Günter Schwarberg

Historien om børnene fra Bullenhusen Damm.

For 30 år siden hørte jeg første gang den utrolige historie om børnene fra Bullenhusen Damm.

De 20 børn var blevet udtaget til medicinske eksperimenter i Auschwitz. SS-lægen Dr. Kurt Heilmeyer vaccinerede dem i Neuengamme med tuberkulose og lod så deres lymfekirtler bortoperere. Når han ikke havde mere brug for dem, lod han dem hænge. I kælderen til en Hamburger skole på Bullenhusen Damm. De ældste var 12 år, de mindste 5 år.

Jeg var dengang reporter ved STERN, og da jeg på redaktionen fortalte historien, var der nogen, der ikke troede mig. På det tidspunkt var det endnu sådan, at det ikke rigtig hørte med i den officielle historieskrivning, at der havde eksisteret en KZ-lejr i udkanten af Hamburg. Dette skulle være sket midt i vor by?

Jeg begyndte at lede. Levede der nogen steder i verden forældre eller søskende, der ikke vidste, hvor deres børn var blevet af?

Eftersøgningen varede i årevis. For mig fortsætter den. Jeg ved stadig ikke, hvor forældrene er til Lelka Birnbaum, og Roman Zeller, til Surcis Goldinger, W. Junglieb og Lea Klyderman.

Den første pårørende, jeg traf, var i Paris. Det var hos sagføreren Serge Klarsfeld. Der ventede en alvorlig forretningsmand, Philippe Kohn, på min egen alder. Jeg viste ham de fotografier af børnene, som en fotograf havde taget under eksperimenterne. For guds skyld, der er min lillebror Georges-Andre. Han græd og græd. Hvorfor har jeg dog ikke kunnet beskytte ham?

Den 17. august 1944 kørte de første panservogne med general Leclerc sydfra ind i en pariser-forstad. Den samme dag blev Philippe Kohn sammen med hele sin familie, forældre, bedstemor, to søstre og broderen sendt med det sidste transporttog. I farten havde man ikke undersøgt os.

Jeg havde lidt værktøj, som jeg havde stjålet i lejren i Drancy, en sav og en tang. Undervejs forsøgte jeg at pille brædder løs. Den første, der springer, er Rose-Marie Kohn, 50 meter senere falder Philippe ned på banelegemet. De øvrige Kohner bliver i toget, som fører dem ind i døden, også lille Georges-Andre. Den 2. september 1944 er Philippe tilbage i Paris sammen med sin søster. Ni måneder senere vender deres far tilbage fra Buchenwald. Senere erfarer de, at bedstemoderen på 82 er død i Auschwitz. Moderen Susanne og søsteren Antoinette døde af sult i Bergen-Belsen. Hvor Georges-Andre er, ved ingen i 33 år, indtil jeg viser Philippe billedet af hans bror, den dag på Klarsfelds kontor.

Philippe får hjertebesvær, kan ikke sove, græder og har mareridt i ugevis.

Jeg spørger mig selv, er det rigtigt, hvad jeg har gjort? Hvorfor bringer jeg disse mennesker nye smerter?

Efter nogen tid ringer han til mig. Det er dog meget bedre, at han nu ved, hvad der er sket med hans broder. Det oplever jeg ofte senere. Dorothea Morgenstern, tante til Jacqueline Morgenstern, bliver syg, kan ikke sove. Efter nogen tid skriver hun: Tak, nu er barnet ikke mere slet så død.

Så mødes vi alle 20. april 1979 i Hamburg. Det er 34 år siden, børnene blev myrdet. Philippe Kohn foreslår at danne en forening »Børnene fra Bullenhusen Damm«. Vi får i kælderen indrettet et mindested med en udstilling. Vi planter en rosenhave til minde om børnene. I Hamburg-forstaden Burgwedel bliver gader opkaldt efter alle 20 børn. Der holdes foredrag for tusinder af skolebørn. Det har vi gjort i 25 år. Philippe Kohn er vor ærespræsident. En dag sagde han til mig: Nu er du min broder...

ANTIFA aug./sep. 2003
oversat af DMJ

Berlusconi forsvarer Mussolini

Italiens regeringschef Silvio Berlusconi har betegnet Mussolinis regime som »et mildt diktatur« og dermed udløst fornyede forfærdede reaktioner i landet.

Mussolini har ikke dræbt nogen, han har kun sendt folk på tvangsorlov, sagde Berlusconi i et interview til det britiske magasin »The Spectator« og den italienske avis »Voce de Rimini«.

To britiske journalister havde spurgt Berlusconi om forskellen på Saddam Hussein og Mussolini.

»At Mussolini ikke har myrdet nogen« var premierministerens historisk falske svar.

Den italienske diktator var efter Berlusconis mening »venligere, for han havde ingen myrdet, men kun sendt folk på ferie i tvangsboliger«. Således beskrev ministerpræsidenten forvisningerne til fjerntliggende egne.

Oppositionsføreren Piero Fassino vurderede disse udtalelser som uansvarlige og som grænseløs uvidenhed.

Hans venstreorienterede partiven Fabio Mussi tog tilflugt i ironien: »Ofre fra fascismen som socialistførelsen Giacomo Matteotti eller brødrene Roselli døde vel i Berlusconis øjne af alderdom. De domstole, der dømte til forvisning, var vel den tids rejsebu-reauer?«.

(Mahnruf. Oktober 2003)
Oversat af DMJ

Brandenburg

Dokumentationsstedet i Tugthus Brandenburg har fået nyt telefonnummer, hvor man kan melde sig til føring gennem dokumentations- og udstillingsrummene. Besøgstjenesten i Sachsenhausen for både Brandenburg og Sachsenhausen har tlf.nr. 0049 3301 200 200 og fax.nr. 0049 3301 200 201.

ANTIFA okt./nov. 2003
Oversat af DMJ

Protest mod afvikling af KZ

Repræsentanter for 7 offer-organisationer, deriblandt medlemmer af Vennekredsen Lichtenburg og deltagere i jubilæumshøjtideligheden for 70 årsdagen for den første fangetransport i juni 1933 har enstemmigt og med eftertryk protesteret mod salget af KZ-Lichtenburg i Prettin og forlægning af mindesmærket og stedet i Slot Lichtenburg til en ikke-autentisk sidebygning, så fangelokale og værksted bliver adskilt. Dette er for de tidligere fanger og deres pårørende en uhørt skandale.

Slot Lichtenburg er den eneste autentiske SS-KZ-lejr, der også i byg-

ningsmæssig stand er bevaret. Trods talrige protester i ind- og udland og trods talrige artikler og udsendelser står landsregeringen fast på deres for os ubærlige standpunkt. Slottet forfalder.

Problemet har været kendt i årevis, uden at en løsning er fundet.

Forbundsregeringen, der ejer slottet og Sachsen-Anhalts landsregering bliver som ansvarlige opfordret til sammen med fangeforeningerne at komme med et koncept for opretholdelse af anlægget og benyttelse som mindested.

Der peges samtidig på, at konstruk-

tive forslag til hensigtsmæssig anvendelse såsom et ungdomsherberg eller en uddannelsesinstitution, ikke vil være udelukket.

Fanger og medkæmpere fra modstandskampen opfordres til sammen med underskriverne at protestere mod forlægning af en forhenværende KZ-lejr og mod at fjerne mindestedet Slot Lichtenburg fra dets historiske sted.

Børn på flugt til England

En statue på banegården i Liverpool Street i London erindrer om de børnetransporter, der i 1938/39 kom til England fra Nazi-Tyskland. For nylig blev der også opsat en plade i underhuset til minde om børnetransporterne.

Derved minder 2 steder i London om en enestående redningsaktion for jødiske børn. Senere er der skrevet talrige autobiografier herom. Ved aktionen reddedes omkring 10.000 børn og unge, der over Holland blev bragt til Storbritannien efter pogromnatten i november 1938.

Herom er der på Fischer Taschenbuch Forlag kommet en bog. Børnene var mellem 2 og 17 år.

Deres redning var på én gang redning og trauma.

Flugten betød livet for mange af dem, men for mange afsked for altid med deres pårørende, som omkom i Auschwitz. Hjelpeorganisationernes arbejde beskrives, ligesom de britiske plejeforældre, først og fremmest kvinderne, der sørgede for forplejningen, og skolegangen. Nogle flygtningebørns erindringer slutter bogen, hvori bliver erindret om, at 2 millioner jødiske børn måtte dø, fordi de ikke blev reddet fra den nazistiske udryddelse.

ANTIFA okt./nov. 2003
oversat af DMJ

Ingen penge til Wöbbelin

KZ Wöbbeling er en af de 90 udelejerne fra Neuengamme. Den ligger tæt ved amtsbyen Ludwigslust og eksisterede fra 12. februar til 2. maj 1945.

I de faldefærdige barakker døde 1.000 fanger fra mange europæiske lande.

De, der var i denne lejr, skulle ikke mere bruges i rustningsindustrien. De skulle dø. Den 2. maj 1945 fandt den 82. USA-luftdivision mere end 3.500 muselmænd, hvoraf 200 døde i dagene efter befrielsen som følge af de umenneskelige forhold i lejren. Efter genforeningen forsøger en forening at støtte forskning og indretning af mindesmærke samt oprettelse af et museum. For tre år siden blev der dannet en komite af fagligt og politisk kompetente folk. Men i årevis overstiger arbejdet Wöbbelin kommunes kræfter. Komiteen forhandlede med landråd Rolf Christiansen om en forening på amtsbasis, der skulle omfatte alle syv mindesteder i amtet. Organisatorisk centrum skulle være i Wöbbelin. Men meget løb ud i sandet og den 18. august besluttede kommunalbestyrelsen at lukke Wöbbelin pr. 31. december 2003.

Borgmester Heinz Haufschild:
»Med de stigende omkostninger bliver det stadig sværere at opfylde de

kommunale opgaver«. Talsmanden for komiteen, Hugo Rübensamen er oprørt over denne beslutning, men kritiserede samtidig den rolle, som landrådets medarbejder havde udført. Skønt komiteen havde stor kompetence, blev den dårligt nok inddraget i amtets sagsbehandling. Günter Rogin (PDS), der som den første erklærede sig uenig med afgørelsen, indrømmede, at der havde været kommunikationsvanskeligheder og er ligesom landråd Rolf Christiansen foruroliget over de politiske virkninger af den kommunale beslutning. Det samme gælder borgere og pårørende til fhv. fanger. Ved presseindlæg kom der bevægelse i dannelsen af en støtteforening.

Christiansen satte den stedfortrædende landråd Reinhard Mach, politisk kompetent, til at realisere amtets beslutning. Men hidtil er der ikke sket noget for at ændre den kommunale beslutning.

Jürgen Schwarzenberg i ANTIFA
okt./nov. 2003
Oversat af DMJ

Jens Aller

Ejgil »Foss« Skov Jørgensen, Kulhuse ved Jægerspris, skriver om Jens Aller, Lyngby, bl.a.:

»Neser« er død - 73 år. Navnet siger ikke nutiden noget, men det var hans velkendte og respekterede dæknavn under krigen. Hans borgerlige navn er Jens Aller, og under det har han, også efter krigen, udført et stort arbejde for sine kammerater fra den gang.

Neser var søn af institutionen »Mama« Aller i villaen på Rustenborgvej i Lyngby. Fra 1943 var den et samlingssted for modstandsgruppen Holger Danske. Her var der blandt andet, fra slutningen af 1944, et illegalt våbenværksted, hvor der blev

fremstillet en udgave af den berømte stengun. Selv om han kun var dreng, deltog Neser aktivt i Holger Danskes arbejde. Han var budbringer, hjalp med at samle maskinpistolerne og deltog i transporten af dem til andre modstandsgrupper. Under de illegale møder i huset gik han vagt udenfor.

I februar 1945 blev familien Aller stukket til Gestapo. Under en efterfølgende razzia hos familien blev en kammerat fanget og måtte en tur omkring de tyske kz-lejre. Familien måtte derefter fortsætte sine illegale aktiviteter under jorden resten af krigen.

Efter den kom Neser i bestyrelsen for den lokale afdeling af Landsfore-

ningen for erhvervshæmmede fra Frihedskampen. Som social sekretær var han behjælpelig med at skaffe tidligere modstandsfolk og krigssejlere, eller deres enker, den pension og støtte, som de havde ret til. De senere år tvang sygdom ham til at trække sig som social sekretær, men han fortsatte i foreningens bestyrelse, hvor han var en god kontaktperson til Arbejdsskadebestyrelsen. Sin sidste tid tilbragte Neser på et plejehjem i Lyngby.

Vi kammerater mindes med taknemmelighed hans livslange indsats for modstandskampen.

Erik Bjørn Nielsen

Erik Bjørn Nielsen, kasserer i Erhvervshæmmede, Århus afdeling, døde pludselig fredag den 10. oktober om aftenen. Samme dag havde familien gjort forberedelser til at fejre Eriks 79 års fødselsdag dagen efter. Erik havde i flere år lidt af dårlige lunger og besværlig vejrtrækning, men var denne dag i sit sædvanlige gode humør. I løbet af aftenen blev Erik imidlertid meget dårlig og døde på Skejby sygehus senere samme aften.

Trods den triste situation besluttede familien alligevel helt i Eriks ånd at holde den planlagte sammenkomst dagen efter.

Ved bisættelsen i Egå kirke udtalte bestyrelsesmedlem Børge Juul Jensen følgende: Her ved Erik Bjørn Nielsens bære vil jeg gerne bringe en sidste hilsen fra Foreningen af Erhvervshæmmede fra Frihedskampen. Som aktiv deltager i modstandskampen var det ganske naturligt for Erik at melde sig i foreningen. Erik har de sidste mange år været i bestyrelsen og været foreningens kasserer. Altid havde Erik

overblik over foreningens økonomi. Men også som menneske var Erik i særklasse. Hans altid rolige og eftertænksomme kommentarer blev der lyttet til og altid respekteret, fordi de var udtryk for at være velovervejede og blev derfor også i mange tilfælde afgørende for en sags slutning.

Rigtig mange af foreningens arrangementer gennem de mange år har Erik været iscenesætter for. Hans evne til at få en udflugt eller et festligt arrangement til at blive en succes svigtede aldrig, men han havde også lysten til det. Erik var jo et festmenneske, hvilket tydeligt kom til udtryk i en ganske speciel humor, nemlig i hans taler, der altid var på rim. Han var en sand mester i disse rim-taler og for at understrege Eriks glæde ved at deltage i en fest med en sådan tale, vil jeg mindes vores deltagelse i foreningens Landsmøde for knap to måneder siden.

Ved festmiddagen efterlyste toastmasteren lidt underholdning og Erik bad så mig om at fortælle et par historier og imens sad Erik og skrev sit bi-

drag til underholdningen på sit sangblad. Resultatet blev en meget underholdende tale og selvfølgelig på rim.

Ikke alene i foreningen vil Erik blive savnet som den gode kammerat og for sine menneskelige egenskaber, men allermest vil savnet føles i det dejlige hjem og i familien.

Vi føler med Vera, der nu har mistet en god ægtemand og med familien, der har mistet en kærlig familiefar. Med en stor og hjertelig tak for en uselvvisk indsats i vores forening vil jeg udtale et æret være Eriks minde.

Ved den efterfølgende mindesammenkomst blev der sunget sangen: »Den sorte smed, som alle kender«. Det var Eriks ønske, at denne sang skulle synges ved hans bisættelse.

(Eriks fornøjelige tale ved Landsmødet var gengivet i sidste nr. af bladet.)

Børge Juul Jensen

Klip fra aviser og blade

Berlinske Tidende Søndag den 4. januar 2004

Kaj Munk-morder gik fri

Ritzaus Bureau

En af de terrorister, der søndag for nøjagtig 60 år siden bortførte og myrdede digterpræsten Kaj Munk, har haft held til at undslippe retsforfølgelse. Det fremgår af hidtil ikke-offentliggjorte dokumenter fra tyske arkiver.

I den danske offentlighed har det almindeligvis været antaget, at østrigeren Anton Gföller efter sin deltagelse i Munk-drabet blev dræbt på østfronten. Denne antagelse har kunnet trives langt op i 1990'erne, fordi justitsministeriet i Danmark endnu i dag hemmeligholder Gföllers rolle i drabet på den vidt kendte forfatter og Vendersø-præst.

På basis af tysk åbenhed kan det imidlertid konstateres, at Gföller overlevede krigen for siden at blive

vin- og sodavandshandler i Østrig. Ifølge Ritzaus oplysninger stod Gföller i 1965 på en liste over 31 tyske, danske og østrigske krigsforbrydere, som Danmark endnu på dette tidspunkt ønskede retsforfulgt. Ingen af de 31 blev imidlertid stillet for retten, og i Gföllers tilfælde hævdede den østrigske anklagemyndighed, at der ikke var beviser nok til at føre en retsag. Dét selv om Gföller ifølge den danske efterforskning også var med til otte andre terrordrab og tre drabsforsøg på danske civile. Eksempelvis blev tre helt tilfældige civile dræbt ved et togattentat nær Lillerød i Nordsjælland 27. juli 1944.

Justitsminister Lene Espersen (K) har i de seneste uger lagt op til at acceptere, at ustraffede nazistiske krigsforbrydere undtages af de netop gennemførte europæiske arrestordre. Omvendt går hun i henhold til nye regler ind for at udlevere en dansk

statsborger til Storbritannien, hvor han er sigtet for bedrageri mod en skotsk pensionskasse.

Espersen har ikke ønsket at kommentere en officiel tysk melding om, at landet hælder til at lade nazistiske krigsforbrydere være undtaget af den europæiske arrestordre.

Ifølge den nye europæiske arrestordre kan statsborgere i EU retsforfølges og dermed udleveres til de lande, hvor forbrydelsen er blevet begået.

Det ser dog ikke ud til, at de danske politikere vil påtage sig opgaven.

Nazister skal stadig gå fri. »Meget dansk!«.

Red.

Fyens Stiftstidende
22.11.03

Hofchef Per Thornit er valgt til ny formand for Frihedsmuseets Venners Fond, oplyser fonden. Han afløser tidligere hofmarskal Søren Haslund-Christensen, der har været formand for siden 1990 og ikke ønskede genvalg.

Klip fra aviser og blade

Berlinske Tidende

Svensk neutralitet reddede liv

Kommentar af Ann-Sofie Dahl, svensk docent i statskundskab

I Danmark har 60-året for flugten over Øresund, da danske jøder fik et fristed for nazismen på den svenske side af Sundet, fået meget plads i medierne og via forskellige begivenheder. I Sverige har opmærksomheden været meget mere begrænset. Det er mærkeligt; det var jo et af de få tilfælde, hvor den svenske neutralitetspolitik, som under Anden Verdenskrig for det meste var neutral udelukkende af navn, faktisk tjente et godt formål og reddede liv. Det var en hændelse, som vi svenskere har grund til at være stolte af. På den anden side var Sverige langt fra det eneste land, som i overlevelsesejemed forsøgte at undgå at provokere tyskerne; det var jo endda ambitionen med den danske samarbejds politik under besættelsen. Men den svenske neutralitet indebar, at der fandtes et fristed for dem, der var tvunget til at flygte. Uden den havde de danske jøder og modstandsfolk ganske enkelt ikke haft noget sted at tage hen. Takket være den kunne omkring 6.400 danske jøder reddes fra nazismens klør. De godt 400, som ikke slap bort, kom til KZ-lejren Theresienstadt. Bortset fra de tragiske undtagelser er efteråret 1943 en solskinshistorie midt i krigens rædsler. Da den tyske tjenestemand Georg Ferdinand Duckwitz hørte om de forestående planer om at deportere danske jøder til KZ-lejre, var det op-takten til nogle ugers intensivt redningsarbejde.

Duckwitz var den første i en række helte. Andre var de danske fiskere, som udsatte sig for fare ved at fragte

jøderne over Øresund (hvilket en del dog også siges at have taget sig godt betalt for). Også i Sverige fandtes der masser af mennesker, som ganske vist ikke satte deres liv på spil, men som alligevel skal roses for alt det, de gjorde for at hjælpe alle dem, som i al hast måtte forlade deres hjem, venner og måske familier.

En sådan var toldtjenestemanden i Höganäs Gunnar Nilsson, som for egne penge købte dele af den danske fiskeflåde, så den kom i svensk besiddelse og dermed ikke kunne beslaglægges af tyskerne. Efter krigen kom bådene tilbage på danske hænder. Det mest besynderlige var imidlertid, at alt dette skete med den svenske regerings samtykke, hvilket få svenskere nok kender til. Duckwitz kontaktede nemlig den svenske statsminister Per Albin Hansson, som gik med til at give jøderne et fristed - hvis tyskerne gav deres samtykke. Det gjorde de selvfølgelig ikke, de var revnende ligeglade med brevet fra Stockholm. Så fremsatte den svenske regering i stedet en forespørgsel til Berlin, om det kunne lade sig gøre at tage imod de jødiske børn - og så reagerede nazisterne. Hvordan kunne svenskerne forestille sig noget så idiotisk? At redde jødiske børn ville jo spolere hele det nazistiske projekt, dvs. at udrydde det jødiske folk! Ifølge bogen »Rescue in Denmark« af Herold Flender tog den danske nobelpristager Niels Bohr derefter personlig kontakt til Kong Gustaf V, som på sin side sørgede for, at flygtningemodtagelsen blev til noget. Andre kilder antyder, at kontakten mellem socialdemokrater i Stockholm og København fremmede projektet.

Men hvorfor åbnede Sverige sin grænse i efteråret 1943 på trods af, at landet derved risikerede at pådrage sig Tysklands vrede? En vigtig forklaring er, at året var 1943, og at krigslykken var vendt til tyskernes ugunst. Norske jøder var nogle år tidligere blevet nægtet indrejse i Sverige. Neutraliteten var med andre ord en nødvendighed, men den rakte ikke til, at flygtningemodtagelsen lykkedes; den politiske vilje krævedes også.

Over til trygheden i det svenske kom i al fald hovedparten af de danske jøder. Og da krigen var slut, ventede endnu en solskinshistorie, for tilbage i Danmark havde venner og bekendte taget sig af deres lejligheder og butikker i jødernes fravær.

Flygtningemodtagelsen i efteråret 1943 er et argument for svensk neutralitet. Men det er og forbliver det absolut eneste, både dengang og senere.

Sådan kan det også opfattes!

Red.

BØGER

Oprør

Af Andreas Skov

188 sider illustreret

Pris 189 kr.

Forlag: documentos.

Det hele begyndte på Odense Stålskibsværft med sabotage på det tyske mineskib "Linz". Det affødte straks uroligheder i Odense og alle de større industribyer – dog ikke København. 10. juli 1943 var de allierede gået i land på Sicilien, og allerede 25. juli blev Mussolini afsat. I samme måned var Hamburg udsat for det "store" bombardement.

Pionererne – skriver Skov – var først og fremmest personer med tilknytning til DKP. Samtidig var faldskærmsfolkene fra SOE sendt ned og medbragte sprængstof. I Odense gik DKP-folk på gaden for at markere 9. april 1940.

Beskrivelsen af, hvordan "Linz" blev bombet, er god og intens. Menneskene vejrede morgenluft – indtil nu havde de næsten været ene om sabotagerne.

I Esbjerg – hvor DKP stod stærkt – var SOE nu også med, så sabotagen blev nu også her af betydning. Stor sabotage på havnen og Himmelstrup (modstandens fjende nr. 1) ankom til Esbjerg. Uroen i Esbjerg kulminerede, da tyskerne bankede lærlinge på "Christola"-fabrikken i frokostpausen. Onsdag den 11. august kom så den første "folkestrejke". Skov skriver her: "Ikke alene fabrikkerne, men alle butikker og kontorer lukkede. Selv kontorpersonalet på posthuset og – hold dig fast – politikontoret forlod arbejdet.

Tilbage i Odense udviklede urolighederne sig. Det begyndte den 16. august i Kongens Have, flyveblade havde berettet om situationen i Esbjerg. Slagsmål mellem tyske og danske unge. Volden eskalerede. 3 danskere blev stukket ned af tyske bajonetter, den ene af støbemestrene var helt uskyldig. Da støbemesterens arbejdskammerater hørte det den 18. august, nedlagde de arbejdet. Det var

indledningen til "generalstrejken". Politikerne begyndte nu at blive urolige, og selv om de forsøgte at gribe ind, eskalerede det. Tyskerpigerne blev grebet – klippet – og det der var værre. Hærværk mod nazistiske forretninger. Husundersøgelser fulgte, og nogle blev med magt taget med og udsat for tortur. Et af disse mennesker blev fotograferet på sygehuset, og disse billeder gik over det ganske land, hvilket forårsagede endnu mere oprør blandt befolkningen.

Samme dag skulle der nedkastes våben ved Aalborg. Under våbenedkastningen blev en af sabotørerne dræbt og én hårdt såret af tyskerne. Dette førte til endnu mere uro, så nu bredte strejken sig til Frederikshavn. DKP og en del af den socialdemokratiske fagbevægelse mente, at nu var det nok. 15.000 mennesker samledes i Aalborg i grusgraven ved Vesterbro. Den 24. erklæredes undtagelsestilstand.

Den 25. august bragte den illegale nyhedstjeneste meddelelsen om dødsdommen over Poul Sørensen. Århus gik i generalstrejke. I København blev der ikke generelt strejket, men der var enkelte strejker, og mange steder var der uroligheder. De danske arbejdere havde – ledet af DKP – fået regeringen til at træde tilbage. Den 29. august kæmpede hær og flåde mod angribende tyskere. Hæren overgav sig hurtigt, men flåden sænkede de fleste af sine skibe. Militæret blev interneret. Der var nu "rene" (klare) tilstande i Danmark.

Folket og modstandsbevægelsen stod sammen.

Kaj Christensen

Partier under pres

- demokratiet under besættelsen

Af Joachim Lund (red).

376 sider illustreret.

Pris 298 kr.

Forlag: Gyldendal.

Allerede indledningen af Joachim Lund giver et fingerpeg om, at denne bog må læses. J.L. skriver: "Al historieskrivning er præget af historikernes politiske og moralske anskuelser", og fortsætter senere: "Men at have værdifrihed og politisk neutralitet i en bog som denne, ville være at stikke blå i øjnene på læseren". Professor Trommer har før skrevet dette, men mere "tåget". Vil historikerne virkelig prøve at få læseren til at se sandheden som forskelligheder i em-

net, bliver megen historie ændret – til det bedre.

Ideen med at lade 10 historikere fortælle deres mening om de 10 samarbejdende partier er egentlig ganske fornuftig, men hvis man ser på artiklerne, havde historikerne måske kunnet være anderledes blandet i forhold til partierne, de beskriver. Det nationale og demokratiet kan egentlig godt være modsætninger, men for modstandsbevægelsens kæmpere var dette ikke tilfældet – modsat politikere – var det to sider af samme sag. Jeg har aldrig – efter 1943 – hørt, at man satte spørgsmålstegn ved det vigtigste, at få tyskerne ud af landet – så kan vi skændes om fremtiden, som vi altid har gjort. Er det ikke demokrati? Jeg mener jo.

Vium Olsen har ret i, at meget blev forplumret, da – og her specielt Socialdemokratiet – fødte den løgn, at samarbejdspartierne var modstandspartier. At han så fejlslutter – se igen indledningen – at modstandsbevægelsens kamp ikke var for at få demokratiet tilbage. Vi i de lavere rækker var ikke i tvivl – selvfølgelig var det det. Hvor er det i øvrigt symptomatisk, at Bo Lidegaard anvender en halv linie – kun en halv linie – i omtalen af told- og møntunion-forhandlingerne, og slet ikke, at de var indledt af Danmark uden den store støtte af Nazityskland. Kollaboration – ja mon ikke – også i den grad.

Samarbejdsregeringen, hvis mål var at opretholde demokratiet, var dog ikke mere demokratisk, end at man med Venstres trussel den 20. maj 1940 ophævede pristalsreguleringen. Ville tyskerne da tage magten? Sagde nogle demokratisk?

Besættelsen var – for politikerne – andet end at samarbejde på tyskernes betingelser, ja, de tog også initiativer til at samarbejde, og det er her problemet opstår. De sociale goder, vi havde opnået – og her havde socialdemokraterne været i front – blev mere eller mindre ophævet. I juli 42 blev der faktisk indført "fattighjælp" – "vi var ikke i samme båd".

Da Scavenius blev statsminister, skete det ud fra tysk ønske – eller rettere krav. Nazityskland udnævnte den danske statsminister, jo vore politikere var virkelige "modstandsmænd", som de hævdede i maj 45.

Venstres image prøvede man at forbedre ved at opstille Per Federspiel. Per Federspiel, ja, men sammen med Venstre var noget søgt. Alligevel vandt de valget.

Retsforbundet, der ved Oluf Petersen deltog i ni-mandsudvalget, har i bogen en god defensor i Henrik Lundbæk, og også Retsforbundet bliver godt behandlet og står vel som det "reneste" af partierne i ni-mandsudvalget. Skismaet i Retsforbundet bliver – selv på den lille plads der er til rådighed – godt fortalt.

Henrik Lundbæk behandler også Dansk Samling, både dets antiparlamentariske indstilling med – om ikke samarbejde, så da undersøgelse om – et samarbejde med danmarkskredsen og Højbjergkredsen. Begge kredse så udtalt antiparlamentariske. Samarbejdet blev ikke til noget. Dansk Samling nærmede sig det parlamentariske demokrati og lod sig repræsentere i Frihedsrådet og blev også en betragtelig modstandsorganisation. Noget sammenpresset er H.L.'s artikel her. Har man interesse i mere udførlig omtale af Dansk Samling, læs da H.L.'s bog "Staten stærk og folket frit" eller blot anmeldelsen af bogen i Modstandskampen 1940-45 nr. 4 2001.

Svend Rybner skriver om kommunisternes rolle i modstandskampen. Selv om kommunisterne var en stor del af modstandsbevægelsen, er afsnittet et af de mindste.

Undertegnelsen af ikke-angrebspagten mellem dødsfjenderne Stalin og Hitler den 23. aug. 1939 var det helt store skisma for DKP, ja det var nærmest uforståeligt og helt uforklarligt, selv om DKP forsøgte – med meget lidt held – over for den danske befolkning og de menige partimedlemmer. Anderledes vigtig var dagen den 22. juni 41, da Nazityskland angreb Sovjetunionen. Mange DKP-ere blev arresteret, og partiet forbudt i august – men nu var der rene linier.

S.R. giver DKP, hvad der skal gives, men heller ikke mere, dog slutter han med disse ord: "Tværtimod fik den styrke og prestige, som partiet opnåede under modstandskampen, DKP til at fremstå som det borgerlige demokratis førende forkæmper". Loyaliteten mod nationen var blevet vigtigere end fremme af ideologien.

John T. Lauridsen har taget sig af at beskrive de nazistiske bevægelser i Danmark med hovedvægten på DNSAP. Det er en "lødige" fortælling, hvor læseren bliver fortalt meget om DNSAP og dets leder Fritz Clausen, der også var organisatoren i og omkring DNSAP's historie. Hele spektret af "fiflerierne" med besættelsesmagtens forskellige magtapparater er

med. DNSAP's håb og arbejde for at blive regeringsduelig bliver aldrig til noget. Fritz Clausen er ikke personen og den danske samarbejdsregering gør det – efter tyskernes mening – ganske godt. Levnedsmidler og arbejdskraft leveres. John T. Lauridsen skriver: "Det var svært for DNSAP at gøre sig gældende som politisk alternativ, når regeringen på visse nøgleområder førte den politik, som DNSAP gerne ville have stået for". Fritz Clausens førerrolle var udspillet den 5. maj 1944 og partiet den 5. maj 1945.

Bondepartiet og LS under besættelsen er behandlet af Steen Andersen. Begge disse partier er i indre oprør – med modstand til DNSAP de mest antiparlamentariske partier, der tidligt i besættelsen forsøgte – i samarbejde med tyskerne – at styrte demokratiet. Disse partier er omtalt helt tilbage til 1935. Bondetoget til København, inspireret af fascisternes march mod Rom. Planlægningen af en bonde-nazist regering, arbejdspligt, tvangsudskrivning af arbejdere, udelukkelse af jøder fra landets ledelse og udmeldelse af Folkeforbundet. Jo, her er forræderiet sat i højsædet. Ledende personer blev dog også dømt efter befrielsen, men de sad dog ikke længe – benådning!

NSDAP-N og Slesvigs Parti er behandlet af Henrik Becher Christensen og giver et godt billede af et parti, der – uden den store interesse for besættelsesmagten – både arbejdede på grænserevision, tilbage til Kongeåen, og som havde medlemmer, der var direkte landsforræderiske, anbefalede at købe naziflag og flagstænger, som skulle anvendes den dag, som en markering af grænseflytningen. Alligevel viste partiet sin opportuniste. I 1944 forsvandt hagekorset fra deres avis "Nordschleswigsche Zeitung", nu kom de slesvigske løver "på hovedet". Med arrestationen af partiføreren og nogle af hans håndgangne mænd ophørte DNSAP sin eksistens. Slesvigs Parti opstod som det tyske mindretals parti, men var nu demokratisk. Grænsen forblev, hvor den var.

Danmarkshistoriens vigtigste parentes – også af historikeren Niels Arne Sørensen kaldet besættelsestidens politiske virkningshistorie – afslutter bogen. Her postulerer forfatteren, at set ud fra kategorier som social og økonomisk udvikling og velfærd, satte Anden Verdenskrig sig ingen synderlige spor i Danmark, hvilket

"bevises" med nogle procentvise sammenligninger ved valget i 43 og 45. Krigsårene var en parentes!

Det må være en af de vigtigste parenteser i Danmarks historie, når det senere hævdes, at partierne på såvel den yderste højrefløj som den venstre fløj blev demokratiske – med modstandsbevægelsen som katalysator.

Mennesket lærer hele tiden af historien.

376 sider er ikke meget at anvende på så stort et stofområde, men stoffet er – om end presset – godt behandlet.

Kaj Christensen

Mit sårede hjerte

Lilli Jahns liv 1900-1944.

Af Martin Doerry (redaktør).

312 sider, indbundet, illustreret.

Pris 279 kr.

Forlag: Aschehoug.

Bogen bygger på breve mellem Lilli Jahn, hendes mand og børn, samt enkelte venner. Det er hjertegribende breve. Nærmest uforståeligt, at det har fundet sted – at brevene fra L.J. til børnene og børnenes breve til moren er bevaret.

I de første breve af Lilli til hendes senere mand Ernst får læseren en berigende indsigt i forskellene mellem de to køn – i typerne – og forskellen i jødiske familier og kristne, mest katolske – og en eminent forståelse for, hvor svært det var at være en ung jødisk pige – frigørelse, som menneske, som studerende, som intellektuel – og så alligevel at ligge under for manden, den mand hun senere gifter sig med den 12. august 1926.

Begge var læger, Lilli dr.med. De oprettede praksis i en lille by, Immenhausen, med ca. 2.600 indbyggere, uden umiddelbar udsigt til en stor indkomst. Mange af indbyggerne var tillige arbejdsløse. Imidlertid gik ægteskabet godt, og der kom i hurtig rækkefølge tre børn, den første fødtes 10. sept. 1927, umiddelbart før den store verdenskrise 1929-33. Alle i Tyskland var da ret fattige, og arbejdsløsheden steg og steg.

Skæbneåret 1933 indledtes i Immenhausen med "gadeslaget" 13. januar. Efter en demonstration af socialdemokrater og kommunister blev disse gennembanket af de berygtede SA-Sturm fra Göttingen. Den nazistiske terror var begyndt. Allerede inden Gestapo sendte Lilli Jahn i ar-

bejds- og opdragelseslejren Breitenau, var hun en eminent brevskriver, og det er den evne, der gør bogen anderledes interessant.

Fra lejren skrev L.J. ikke bare de lovlige breve – et om måneden – men også breve som hun fik smuglet ud. Fra børnene var der også mange breve – i det hele taget var det brevsvekslingen, der holdt modet oppe hos L.J. Børnene skrev stort set hver dag til moren, om helt dagligdags ting, om ønsker for sig selv og om ønsket om at få moren hjem. Faren var blevet skilt og havde giftet sig med en anden læge, som nu boede i huset. Hun var ikke børnenes "kop te", og selv om de mere eller mindre skulle rette sig ind, var det ikke let.

Børnene sørgede også for, at små pakker med levnedsmidler, som ikke fandtes i lejren, kom til deres mor. Der kunne ikke skrives om mangeltilstande, sult, i opdragelseslejren, men brevskrivningen – den hemmelige – giver fuld oplysning om den forfærdende tilstand i lejren, og om fangerens liv – eller mangel på samme. Det fremgår også, at moren bad faren gå til Gestapo for at få hende fri. Børnene forsøgte også at få faren til dog at gøre noget. Faren var arisk, så han kunne prøve at få myndighederne til at løslade moren, men børnene og moren bad forgæves. Der er ikke noget bevis på, at han prøvede. Det er et ubesvaret spørgsmål, selv i dag.

Efter Breitenau begyndte så rejsen til endestationen, Auschwitz, den 17. marts 1944.

Det er et mirakel, at alle disse breve fra Breitenau og fra Auschwitz er bevaret, og at de først er blevet tilgængelige nu. Den tragedie, der hang over familien, lukkede man af – man ville ikke "rippe" op.

Først da Gerhard – det ældste barn – døde i 1998, kom det frem, at han havde opbevaret de ca. 250 breve mellem børnene og Lilli. Alle breve, såvel de legale som de illegale. Nogle af brevene er opbevaret af en tilsynskvinde i lejren, andre af faren, men det vigtigste er, at de alle er bevaret.

Også børnene selv var som jüdische Mischlinge truet af nazisternes racepolitik, dog undslap de – vel mest på grund af kaos i administrationen og på grund af de allieredes bombardementer. Børnene, der jo ikke vidste, hvor forfærdeligt der var i Auschwitz, fik måske alligevel en del af forklaringen gennem morens illegale breve, hvori hun skrev, at oplysningerne var modsigelsesfyldte, en måde

at fortælle, at KZ-lejren er et meget dårligt sted at være – ikke at det var en decideret udryddelseslejr. Det var det.

I selve opbygningen af bogen – biografien – omtales der at have været 570 breve – deraf talrige officielle og private.

Gerhard, den ældste bror – blev i øvrigt minister i en Willy Brandt regering, og det er måske derfor, brevene først kommer frem ved hans død.

Der er rigtig mange "måske'er" i denne bog, andet kan heller ikke ventes, når brevene er skrevet under det skrækkeligste diktatur, nazidiktaturet i Tyskland 1933-45.

Bogen bør ikke glemmes!

Kaj Christensen.

Sabotage

Af Andreas Skov
174 sider, illustreret.
Pris 189 kr.
Forlag: Documentas.

Titlen giver indtryk af, at bogen beskriver sabotagen i Danmark. Det er fejlagtigt. Bogen handler – stort set – udelukkende om BOPA's sabotager i København.

Selve afdelingen af BOPA's oprindelige KOPA var tidligere Spaniens frivillige, ca. 30 i alt, de blev senere fulgt af meget unge mennesker fra universitetsmiljøet og arbejdspladsernes unge.

Nålestikkens tid kaldes den første tid, hvor unge mennesker – uorganiserede – stak hul på tyskernes bildæk, klippede telefonledninger over eller brændte småting af. Først i 1943 om sommeren blev der flere og flere, der deltog i undergrundsarbejde, og nu kom der – efter at SOE var blevet aktive og kunne levere sprængstof, – 808 og PE2, – og tyskerne var trængt på mange fronter – "gang i den" med større og større sabotager. Beskrivelsen af disse sabotager er gode, også de helt store "partisanangreb", hvor der var 40-50 personer involveret. Våbentyveri og nødvendige likvideringer bliver vi også præsenteret for. Navnene på sabotører, både nulevende, døde og dræbte, mangler heller ikke.

Så langt så godt, men der er et stort MEN. Der er udkommet mange bøger, hvori sabotagen er omtalt glimrende, der er omtalt mange likvideringer, ja, nogle af likvidatorerne har medvirket eller ladet sig bruge i film.

Kort sagt, emnet er ved at være udtømt.

Hvis dette emne skal behandles, skal det sættes mere i perspektiv.

Kaj Christensen

Slaget om Atlanten

Af Andrew Williams.
320 sider, illustreret.
Pris 299 kr., indbundet.
Forlag: Gyldendal.

Titlen er vigtig. Det var det vigtigste slag, der kunne få England til at modstå den nazistiske overmagt. Det var slaget om transporten mellem Amerika, England, Færøerne, Irland og Sovjetunionen. Det var u-bådskrigen mere end noget andet. Slaget begyndte 3. september 1939 og varede ved til 7. maj 1945. Der var søfolk af mange nationer, også ca. 6.000 danskere som de første deltagere i krigen. 50.000 sømænd mistede livet.

Det er ret symptomatisk, at det første skib, den tyske u-båd affyrede en torpedo imod og ramte, var et passagerskib med 1.400 passagerer og besætningsmedlemmer. Jo, nazisterne var i gang – på deres måde – ingen nåde.

Allerede 13. oktober samme år gennemførte ubåde 447 angreb. Det berømte angreb ind i Scapa Flow – den engelske flådes største naturlige havn, hvor de sænkede slagskibet Royal Oak. Goebbels jublede, og propagandaen fik, hvad den kunne tage + lidt mere.

Den nyudnævnte flådeminister Winston Churchill forsikrede krigskabinettet, at selv om det var en katastrofe, ville sænkningen af Royal Oak ikke få nogen betydning for flådens generelle situation. Rent privat følte han dog tabet af de 800 mand, og han fik tårer i øjnene. Spændende læsning.

At England manglede – stort set – alt til at gå i krig, havde vi forstået i 1939-40, men beskrivelsen om rekrutteringen af søofficererne her giver et endnu bedre billede. I en lille sætning forstår man, hvor hårdt livet var for vore allierede sømænd: "I det øjeblik "Beatus" gik ned, var rederiet holdt op med at betale ham hyre. Tiden i redningsbåden fik han heller ikke betaling for. I hans søfartsbog stod bare, at han var afmønstret til søs".

Også afsnittet om, hvor vigtigt det var at få fødevarer nok, fortæller hvor

hårdt ramt England var af "Slaget om Atlanten". Heroisk er sikkert her det rette ord.

Ved japanernes angreb på Pearl Harbor var den amerikanske hjælp til England ikke mere tys-tys. Nu kunne den amerikanske flåde hjælpe konvojerne, men også blive udsat for u-bådsangreb.

Selv om amerikanerne blev overrasket ved østkysten (der var "fuldt blus" på lampen – ingen mørkelægning) og de var længe om at forstå u-bådskrigen, så kom de dog i gang, og med engelsk hjælp blev de i stand til at beskytte deres skibe. Som en chef på en amerikansk destroyer, som blev tilbudt at lede konvojen sagde: "I englændere har to års erfaring, så lad jer være ledere". De havde forstået det!

Bogen fortæller også om, hvor vigtig mentalitetforskellen mellem briterne og tyskerne var for at få overtaget på Atlanten. En af den britiske flådes højeste officerer ringede til nogle civilister, der arbejdede med radar, i et andet værn. Det kunne aldrig ske i Tyskland.

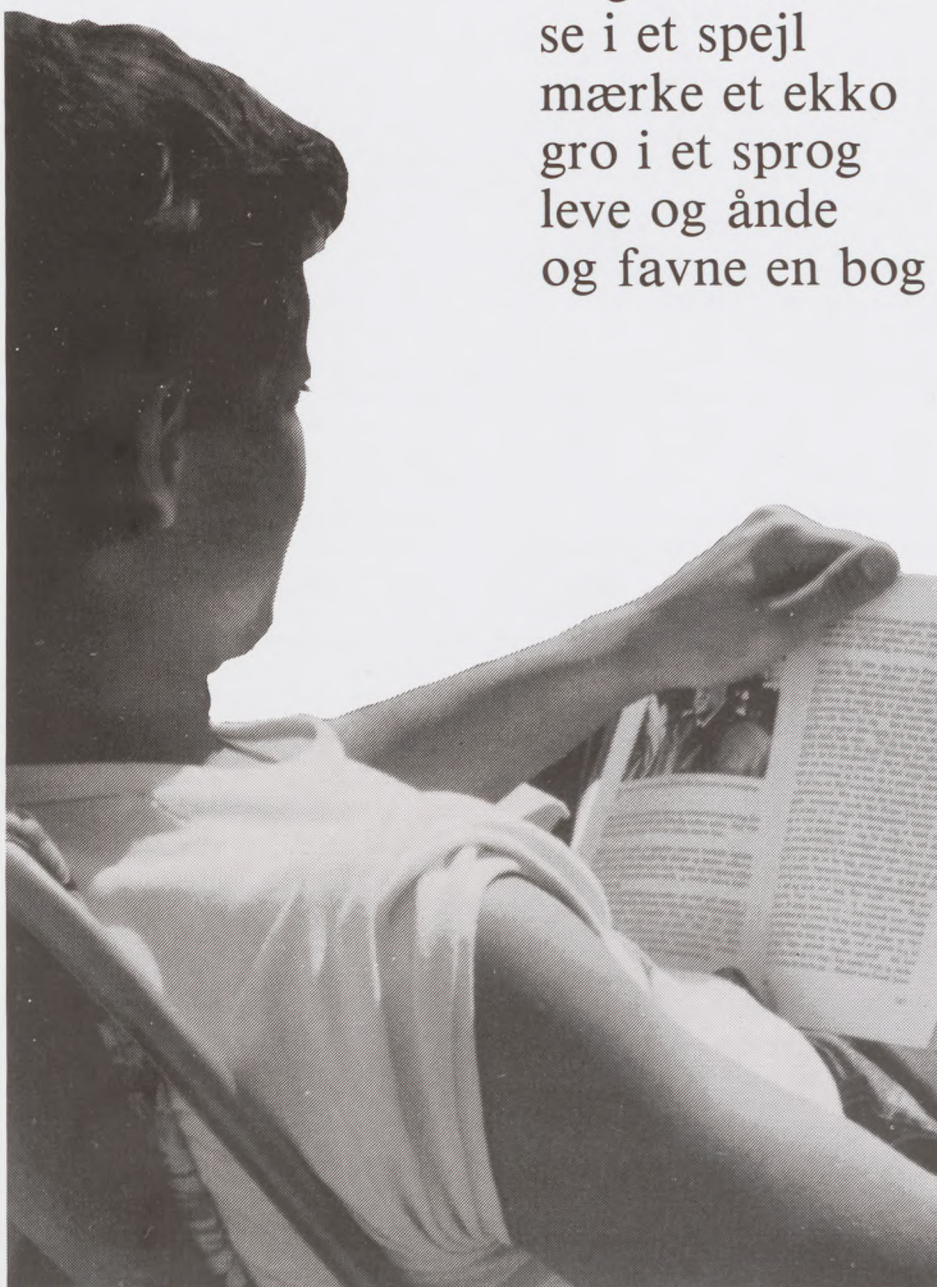
Med i bogen er også Hitlers ønske – det blev ikke opfyldt – at de sænkede skibes besætninger, når de gik i redningsbådene, skulle dræbes. Efter "Laconia"s sænkning fik u-båds cheferne ny ordre: "Alle forsøg på at redde besætningsmedlemmer fra sænkede skibe skal straks høre op!" Beretningen om de 6 mand i en redningsbåd i 42 dage viser, at overlevelse består af håb og held.

Spændende bog. I bøger, historiske skrifter, doktorafhandlinger og i romaner om Anden Verdenskrig er der meget få beretninger om søfolkene. Det er måske forståeligt. Deres liv var langt fra journalister og presse – "de sejlede bare"!

Kaj Christensen

Bogen

åbne og ane
visdom og fejl
følge en bane
se i et spejl
mærke et ekko
gro i et sprog
leve og ånde
og favne en bog

ADRESSELISTE

ERHVERVSHÆMMEDE

FRA FRIHEDSKAMPEN

Aalborg afd.: Fmd.: Børge Dahl,
Herskindsgade 9, 9000 Aalborg, tlf. 98 12 84 92
Kontor: Sofiendalsvej 80, 9200 Aalborg SV,
tlf. 98 18 58 18, åbent torsdag 10-16. Åbent for
kammeratligt samvær torsdag 14-17.

Esbjerg afd.: Fmd.: Gerth Andersen,
Højtoftevej 2, 6700 Esbjerg, tlf. 75 13 28 40.
Kontor: Gammel Fritidscenter,
Grønnevangsvej (ved Østerbycentret),
6700 Esbjerg. Åbent hver onsdag 14-17.

Kolding:
Kontor: Staldgården.
Åbent torsdag 14-16

Odense afd.: Fmd.: Henry Jensen,
Strynøgade 14, 5000 Odense C, tlf. 65 90 32 02
Kass.: Alfred Andersen, Bregnevej 7,
5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.

Omegnsafdelingen.:

Fmd.: Eigil Skov Jørgensen, Strandvej 35,
Kulhus, 3630 Jægerspris, tlf. 47 53 02 48,
giro 8011788, sociale sager v/Hans Otte,
Smakkegårdsvej 165, 2820 Gentofte,
tlf./fax 39 65 59 07.

Sjællands afd.:

Fmd.: Mogens Henrik Nielsen, Nystedvej 14,
Veddelev, 4000 Roskilde, tlf. 46 75 77 13
Kass.: Villy Jensen, Lindevej 12,
3200 Helsingø, tlf. 48 79 45 91

Sydfyns afd.: Fmd.: Ole Martinussen,
Bruuns Alle 20, 5700 Svendborg, tlf. 62 21 40 48

Sydøstjysk afd.: Fmd.: Jens Jac. Jensen,
Kragelundvej 29, 7080 Børkop,
tlf. 75 86 63 52.
Kontor: Vendersgade 28, tlf. 75 93 29 73.
Åbent tirsdag 14-16

Århus afd.:

Kontaktperson: Bruno Bøtker
Palludan-Möllers Vej 63,2 TH
8210 Århus V
tlf. 86 10 28 48

ALLIEREDE KRIGSSEJLERES VETERANFORENING

Fmd.: Else Lizier, Tårnvej 20, 2610 Rødovre,
tlf. 36 70 03 68
Kass.: Erik Qvist, Udsigten 16, 4220 Korsør,
tlf. 58 37 78 06

AMALIENBORGLUBBEN

Frank Zorn, Bernadotteparken 24,
4000 Roskilde, tlf. 36 70 04 02

BUCHENWALD-KLUBBEN

Aalborg: Fmd.: Chresten Stendahl,
Rinddalen 33, 9550 Mariager, tlf. 98 54 14 26
Kass.: Henry Jensen, Vestpieren 18,
9370 Hals, tlf. 98 25 18 56

DACHAU-KLUBBEN

Fmd.: John Nielsen, Margrethesvej 28, Ejby,
4070 Kirke Hyllinge, tlf. 46 40 50 87
Giro: 87 446 867

FORENINGEN AF GESTAPOFANGER FRA BESÆTTELSEN

Fmd.: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500
Værløse, tlf. 44 48 56 74
Kass.: Salle Fischermann, Toftekaersvej 28 C,
2820 Gentofte, tlf. 39 65 89 90

GESTAPOFANGERNE RANDERS

Fmd.: Frode Greve Rasmussen,
Lyngdalvej 18, 8500 Grenå, tlf. 86 30 90 76
Kass.: Karen Andersen, Gadevænget 1, 8900
Randers, tlf. 86 43 85 86, giro 663 8961

HANNOVER-STÖCKEN

Fmd.: Peter Møller Madsen, H.H. Kochsvej 4,
Blok 2, værl. 240, 4000 Roskilde, tlf. 36 16 60 98
Kass.: Carl Adolf Sørensen, Egernevej 24,
8270 Højbjerg, tlf. 86 27 23 47

HORSERØD STUTTHOF-FORENINGEN

Fmd.: Anton Nielsen,
Møllevej 17, 3650 Ølstykke, tlf. 47 17 90 69
Kass.: Bodil Enoch, Brøndbyøster Torv 51 5.th.,
2605 Brøndby, tlf. 36 75 45 94

KRIGSSEJLERGRUPPEN 1939-1945

Bent Ørberg og Bjørg Vitnes,
Torvegade 64, 3. & 4. tv., 1400 Kbh. K,
tlf. 32 95 22 06/32 95 55 04

NEUENGAMME-FORENINGEN

Fmd.: Helge Hansen, Hovedgaden 38, 4350
Uggerløse, tlf. 59 18 80 09
Kass.: Cornelius Olsen, Gammelgårds Alle 111,
2665 Vallensbæk Strand, tlf. 43 54 78 36

SACHSENHAUSEN-FORENINGEN

Fmd.: Peder Søgård, Reedtzholmvej 114,
4736 Karrebæksminde, tlf./fax 55 44 10 32
E-post: pse17@dadlnet.dk

THERESIENSTADT-FORENINGEN

Fmd.: Birgit Krasnik Fischermann, Gl. Vartov
Vej 29, 2. tv., 2900 Hellerup, tlf. 39 62 83 55
Kass.: Michael Fingeret, Herman Triers Plads
2, 1631 Kbh. V, tlf. 35 37 11 21

FORH. KONTORCHEF

I FRIHEDSFONDEN

Anna-Lise Clausen, Præstefælledvej 67,
2770 Kastrup, tlf. 32 51 50 13

ARBEJDSKADESTYRELSEN

Æbeløgade 1, Postboks 3000, 2100 Kbh. Ø,
tlf. 39 17 77 00, fax 39 17 77 11

AMICALE INTERNATIONALE DE NEUENGAMME (AIN)

Vicepræsident Ernst Nielsen,
Sofielunden 14, 2600 Glostrup

FÉDÉRATION INTERNATIONALE DES RÉSISTANTS, DANMARK (FIR)

Mogens Henrik Nielsen, Nystedvej 14,
Veddelev, 4000 Roskilde, tlf. 46 75 77 13

BERNADOTTEGÅRDEN

Bernadottegården 94, 9560 Hadsund,
tlf. 96 53 13 50

BERNADOTTEGÅRDEN

H.H. Kochsvej 4, Himmelev, 4000 Roskilde,
tlf. 46 31 60 00

MINDELUNDEN RYVANGEN

Tuborgvej 33, 2900 Hellerup, tlf. 39 62 14 67.

BANGSBO MUSEUM

9900 Frederikshavn, tlf. 98 42 31 11.

FRIHEDSMUSEET

Churchillparken 7, 1263 København,
tlf. 33 13 77 14.

MUSEET FOR FRØSLEVLEJREN

Lejrvejen 83, Frøslev, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 65 57.

MUSEET PÅ KOLDINGSHUS

Postboks 91, 6000 Kolding, tlf. 76 33 81 99.
Åbent kl. 10-17.

HORSERØDSLEJRENS MUSEUM

Esrumvej 367, 3000 Helsingør. Åbent søndag,
tirsdag og torsdag kl. 11-15.

FERIEMULIGHEDER:

Anholt: Ejers af De Erhvervshæmmede.
12 senge. Adresse: 4. Maj-huset, 8582 Anholt
by. Henv. til S.E.F. Skovvangsvej 220, 8200
Århus N, tlf. 86 16 91 18, i kontortiden eller
Birthe Fuglsang, Strandbakkevej 28, 8250 Egå,
tlf. 86 22 40 46. Ansøgning om ophold i
højsæsonen skriftlig senest den 1. februar.
Kegnæs: Kegnæs-huset ejes af Kammeraternes
Hjælpefond. Se bladets side 2. Åbent hele året.
7 senge. Flejmosen 6, Østerby, 6470 Sydals, tlf.
74 40 53 42. Ansøgningsskema fås hos Aase
Beck Eigenbroth, John F. Kennedys Plads 4,
9000 Aalborg, tlf. 98 12 32 31. Ansøgningsfrist
1. februar.